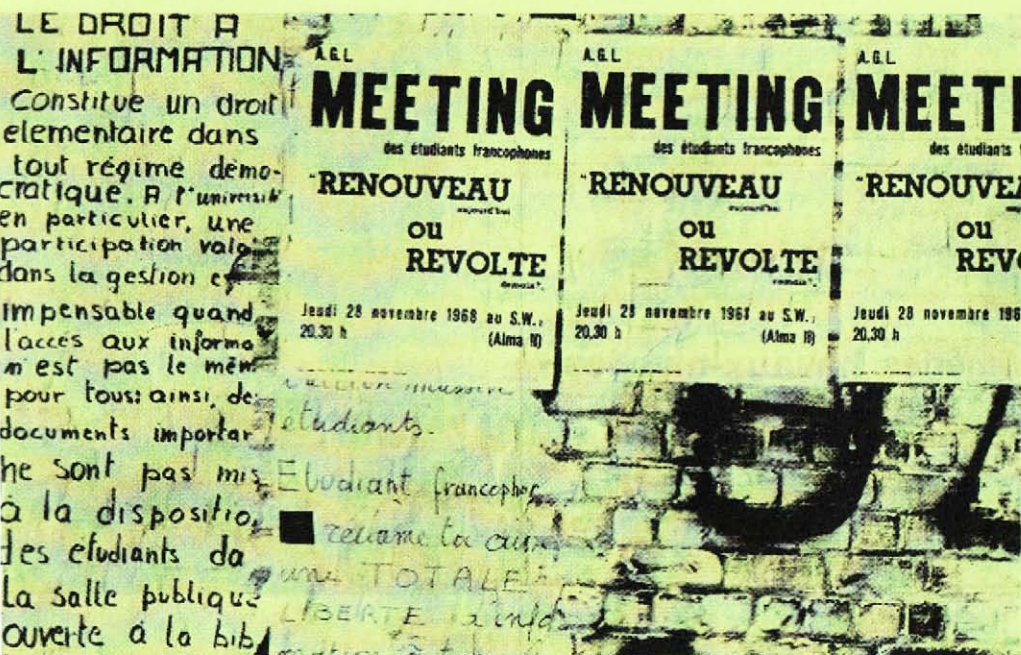

NIEUWSBRIEF UNIVERSITEITSGESCHIEDENIS

LETTRE D'INFORMATION SUR L'HISTOIRE DES UNIVERSITÉS

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Studium generale

Contactgroep Universiteitsgeschiedenis

Groupe de contact pour l'histoire des universités

Redactie: Ad Tervoort en Diederik Lanoye
Kopij richten aan de redactieadressen in Nederland of België

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Redactieadres: Ad Tervoort, Vrije Universiteit, Faculteit der Letteren, Geschiedenis, De Boelelaan 1105 (Hoofdgebouw; kamer 12A-40), 1081 HV Amsterdam, tel: +31 (0) 20 598 65 25, fax: +31 (0) 20 598 65 00, e-mail: al.tervoort@let.vu.nl; *Secretariaat*
Werkgroep: P.J. Knegtmans, Universiteit van Amsterdam, Afdeling Geschiedenis, Archeologie en Regiostudies, Spuistraat 134, 1012 VB Amsterdam, tel.: +31 (0) 20 525 3342, e-mail: p.j.knegtmans@uva.nl

Het *lidmaatschap* geeft recht op de *Nieuwsbrief*, korting op publicaties van de Werkgroep en voorrechten bij de overige activiteiten van de Werkgroep. Contributie binnenland: € 18,15; studenten € 9,07. Betalingen van Nederlandse leden dienen te geschieden op gironummer 6845444 ten name van de Stichting Batavia Academica. Betalingen vanuit het buitenland mogen geen kosten voor de Werkgroep met zich meebrengen. Bij buitenlandse betalingen moet het volgende nummer worden vermeld: IBAN: NL20PSTB0006845444. Nederlandse leden die ook wensen te worden uitgenodigd voor de vergaderingen van het Belgische Studium generale, dienen dit kenbaar te maken aan het Belgische secretariaat.

Studium generale

Contactgroep Universiteitsgeschiedenis

Groupe de contact pour l'histoire des universités

Redactieadres / Rédaction: Diederik Lanoye, Subfaculteit Geschiedenis, KULeuven, Blijde Inkomststraat 21/5, B-3000 Leuven, tel: +32 (0) 16 32 49 87, fax: +32 (0) 16 32 49 93, e-mail: Diederik.Lanoye@arts.kuleuven.be; *Secretariaat Contactgroep / Secrétariat du Groupe de contact:* Anuschka De Coster, Vakgroep Nieuwe Geschiedenis, UGent, Blandijnberg 2, B-9000 Gent, tel. +32 (0) 9 264 39 98, fax +32 (0) 9 264 41 75, e-mail: Anuschka.DeCoster@UGent.be

Het lidmaatschap geeft recht op de Nieuwsbrief en uitnodigingen voor de vergaderingen. Contributie: 11 €. Betalingen op rekeningnummer 001-2569819-74 van de Fortis Bank Belgium, ten name van Studium generale. Contactgroep Universiteitsgeschiedenis. IBAN-code BE16 0012 5698 1974, BIC-code GEBABEBB.

Les membres recevront la Lettre d'information et seront invités aux réunions. Cotisation 11 €, à virer au compte Fortis Bank Belgium 001-2569819-74 de Studium generale. Groupe de contact pour l'histoire des universités. Code SWIFT GEBABEBB.

ISSN 1383-794X

De *Nieuwsbrief* kan ook in elektronische vorm geraadpleegd worden via:
http://www.studiumgenerale.be/uni_nb/index.htm

Kaft: Muur in Leuven, november 1968, cover van Le Nouvel Ergot, 37/3 (december 1968)

Woord Vooraf / Avant-propos

13 een (on)geluksgetal? Het laatste jaar in deze vorm?	5
--	---

Verenigingsnieuws / Communications des associations

Vergadering bestuur Werkgroep Universiteitsgeschiedenis 28 november 2006 – <i>Ad Tervoort</i>	6
Ledenvergadering Studium Generale Leuven, 8 december 2006 – <i>Anuschka De Coster</i>	8
Assemblée générale de <i>Studium Generale</i> Louvain, 8 décembre 2006 – <i>Anuschka De Coster, Brigitte Van Tiggelen</i>	10

Bijdragen / Contributions

De illusie van een studentenbeweging. Geëngageerde studenten in Franstalig Leuven – <i>Mattias Van den Eede</i>	13
De Leuvense theoloog Nicolaas Coppin (ca. 1476-1535) en de inquisitie in de Nederlanden – <i>Gert Gielis</i>	25
Patrimoine culturel scientifique de l'UCL – <i>Bernard Van den Driessche</i>	36
Universiteit en bedrijfsleven 1900-1940 – <i>Pim Huijnen</i>	38

Mededelingen / Communications

Maurits de Vroede-prijs 2007	39
Jenseits von Humboldt. Wissenschaft im Staat (1850-1990)	39
Wiskunde en cultuur in de Lage Landen (1500-1700)	39
Saperi a confronto nell'Europa dei secoli XIII-XIX	40
Tussen Scylla en Charybdis. Geleerde briefschrijvers op het raakvlak van wetenschap, politiek en religie (1500-1700)	41
La storia delle università alle soglie del XXI secolo	41

Musea en tentoonstellingen / Musées et expositions

Justus Lipsius (1547-1606): een geleerde en zijn Europese netwerk	42
La collection de l'ULB au belgo-masculin	43

Lezingen en congressen / Conférences et congrès

Disputatio (1200-1800). Form, Funktion und Wirkung eines Leitmediums universitärer Wissenskultur	44
Schulstiftungen und Studienfinanzierung	44
Das Rheinland als Schul- und Bildungslandschaft (1250-1750)	45
What makes or made a textbook a textbook? The nature and identity of a teaching aid examined more closely	46

Nieuwe publicaties / Publications récentes

Research in Finland – A History – <i>Pieter Dhondt</i>	48
Gelehrtenkultur als symbolische Praxis. Rang, Ritual und Konflikt an der Universität der Frühen Neuzeit – <i>Bruno Boute</i>	52
Utrechts lustrum van een eeuw geleden – <i>Ad Tervoort</i>	59
Verwijzingen naar recensies beschikbaar op het Internet	61

Bibliografie / Bibliographie

Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden 2006 met Aanvullingen – Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique 2006 avec additions	63
--	----

13 een (on)geluksgetal? Het laatste jaar in deze vorm?

Ad Tervoort – Diederik Lanoye

Voor u ligt het tweede bulletin van 2006, maar wanneer u het op de mat vindt is het jaar 2007 reeds aangebroken. Het jaar 2007 zal de 13e jaargang betekenen van de *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis – Lettre d'Information sur l'Histoire des Universités*. Hierin vindt u de gebruikelijke elementen van de *Nieuwsbrief*, maar het lijkt er steeds meer op dat hij in 2007 voor het laatst deze gedaante aanneemt. Meer hierover vindt u onder het kopje 'Verenigingsnieuws'. Inmiddels is zowel door Studium generale als door het bestuur van de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis uitgebreid gesproken over een eventuele fusie met Gewina, die het einde van de *Nieuwsbrief* in deze vorm zou betekenen. De redactie van de *Nieuwsbrief* heeft er tijdens de besprekingen op aangedrongen dat de informatie die thans middels de *Nieuwsbrief* onder de leden wordt verspreid niet verloren mag gaan wanneer zij samengaat met *Gewina*. Informatie over congressen, websites, aankondigingen van lopend onderzoek, de bibliografie etc. moeten ook in de toekomst beschikbaar blijven voor onze huidige – en hopelijk ook toekomstige – lezers. Wellicht dat er naast een tijdschrift ook een digitaal kanaal zal komen voor de verspreiding van nieuws. Ook tijdens de besprekingen die in 2007 zullen verdergaan zal de redactie de vinger aan de pols houden en de lezers hiervan verslag blijven doen. We doen daarom wederom een oproep aan onze lezers om ons te blijven voorzien van bijdragen en informatie die de universiteitsgeschiedenis betreffen.

Maar de toekomst van de *Nieuwsbrief* is natuurlijk niet het enige wat aandacht vraagt. 2007 belooft wederom een interessant jaar te worden. Zo is het dit jaar aan de UvA om een lustrum te vieren en een vuistdik boek over haar geschiedenis is beloofd. Er is in Nederland een nieuwe regering in de maak. Wat zal die ons brengen? Deze *Nieuwsbrief* brengt u in elk geval bijdragen uit het verre en recente verleden van de universiteit.

Vergadering bestuur Werkgroep Universiteitsgeschiedenis 28 november 2006

Ad Tervoort – VU

Op 28 november 2006 heeft het bestuur van de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis vergaderd over een eventueel samengaan met Gewina. Het bestuur was van mening dat deze ontwikkeling bevorderd moet worden. Een samengaan dat zal leiden tot een grotere Belgisch-Nederlandse vereniging, waarin de universiteitsgeschiedenis expliciet een plaats krijgt, zal de slagkracht van die vereniging vergroten en de universiteitsgeschiedenis onder een groter publiek brengen. Er zijn echter wel een aantal overwegingen over tafel gegaan waaraan in verdere besprekingen de nodige aandacht moet worden geschonken. Het bestuur heeft besloten dat de voorzitter L. Dorsman en de secretaris van de Werkgroep P.J. Knegtmans hierover in overleg zullen treden met Gewina en met Studium generale. Daarbij zullen de volgende argumenten en uitgangspunten een rol spelen:

- waar de Werkgroep zou fuseren, wordt de stichting Batavia Academica niet opgeheven maar slapend gemaakt.

- het 'kapitaal' blijft dus in de stichting. Een deel kan gebruikt worden voor projecten die het doel van de stichting dienen, een deel is geormerkt voor de geplande Nederlandse universiteitsgeschiedenis.

- het is gewenst dat onze contribuanten – maar liever nog alle beoogde leden van de nieuwe fusievereniging – door middel van een zorgvuldige prospectus op de hoogte worden gebracht, waarbij expliciet wordt uitgelegd dat zij weliswaar meer contributie gaan betalen, maar daar ook meer voor terug krijgen: een echt tijdschrift. In het prospectus moet ook duidelijk de richting van het tijdschrift worden omschreven: dus dat het expliciet ook zal gaan om andere dan de betawetenschappen en om universiteitsgeschiedenis.

- de voorgestelde bestuursdeelname uit de diverse 'bloedgroepen' is redelijk (1 voor de Werkgroep), maar zou in de statuten geëxpliciteerd kunnen worden als 'een lid dat wordt aangewezen door de Stichting Batavia Academica' (evt. niet het bestuur, maar de redactie van het tijdschrift). Daarmee houdt de Werkgroep ook controle op de toekomstige ontwikkelingen.

- er is gesproken over de naam van het tijdschrift. *Gewina* is niet gelukkig, maar het is een oude naam en tijdschriften van naam laten veranderen heeft consequenties. Alleen een briljante greep zou het overwegen waard zijn.

- het moet duidelijk zijn dat we wat de status van het tijdschrift betreft hoog moeten mikken. Met het oog op toekomstige citatiestelsels moeten publicaties in het Engels mogelijk zijn en deelname van internationale auteurs bevorderd.

- welke gevolgen zal de contributieverhoging hebben? Hoeveel van onze contribuanten zullen om die reden de overstap niet maken? Temeer een argument om een goede prospectus te laten uitgaan.

-bij *Gewina* moet worden geïnformeerd over de positie ten aanzien van de belastingen. Zijn zij vrijgesteld?

-het verdient aanbeveling de overgang met enig tromgeroffel te laten gebeuren. Dat zou kunnen met een symposium waarin alle terreinen die de nieuwe vereniging bestrijkt, worden vertegenwoordigd.

-van belang is dat het tijdpad goed wordt bewaakt. Dat is van belang voor de productie van de *Nieuwsbrief* en het heffen van contributie.

-er moeten goede afspraken komen over het beheer en de inhoud van de webstek. Wij moeten er zorg voor dragen dat de informatie uit de huidige nieuwsbrief daarop wordt geplaatst, eventueel met een automatisch e-mailattenderingssysteem. De vraag is ook op welke wijze de bibliografie wordt gecontinueerd. Wordt die in *Gewina* aangeboden of wordt hiervoor een andere oplossing gezocht?

Ledenvergadering Studium Generale, Leuven, Universiteitsbibliotheek KULeuven, 8 december 2006

Anuschka De Coster, UGent

Aanwezig: Paul Bockstaele, Dirk Claes, André Cresens, Anuschka De Coster, Hendrik Deelstra, Jeanine De Landtsheer, Edward De Maesschalck, Mark Derez, Marie-Thérèse Isaac, Françoise Hiraux, Diederik Lanoye, Aedamar Maguire, Françoise Mirguet, Jeroen Nillis, Jan Roegiers, Hilde Symoens, Mattias Vanden Eede, Geert Vanpaemel.

Verontschuldigd en vertegenwoordigd: Brigitte Van Tiggelen.

Verontschuldigd: Jan Art, Michel Berré, Claude Bruneel, Françoise Delloye, Marc Depaepe, Eric Groessens, Jan Papy, Paul Servais, Wim Weymans, Kaat Wils.

De fusietekst zoals die is voorgesteld door het bestuur van Gewina werd tijdens de vergadering door alle aanwezigen aanvaard. Wel werd benadrukt dat enkele punten zeker de nodige aandacht moeten krijgen.

Net als het bestuur van de Nederlandse Werkgroep Universiteitsgeschiedenis beklemtoont de vergadering dat het noodzakelijk is de fusie goed voor te bereiden en goed uit te leggen aan alle leden van de Contactgroep Universiteitsgeschiedenis dat het samengaan een meerwaarde biedt op het gebied van praktische en inhoudelijke samenwerking, het gemeenschappelijk tijdschrift enz. Bovendien moet duidelijk worden gemaakt dat de universiteitsgeschiedenis een evenwaardige partner wordt in het nieuwe geheel, en dus zeker niet zal verdrongen worden door de meerderheid van Gewina-leden.

De bekendmaking van de nieuwe vereniging zou daarom best kunnen gebeuren tijdens een congres gewijd aan de verschillende disciplines die in de koepelvereniging hun plaats zullen vinden, zoals het bestuur van de Nederlandse Werkgroep Universiteitsgeschiedenis reeds opperde.

De vergadering hecht daarom ook groot belang aan een goede vertegenwoordiging van leden van de Belgische en Nederlandse afdelingen universiteitsgeschiedenis zowel binnen het bestuur van de nieuwe koepelvereniging als in de redactie van het nieuwe tijdschrift. Het lijkt in deze context essentieel dat de verschillende afdelingen hun eigen vertegenwoordigers afvaardigen als bestuursleden van de koepelvereniging.

De afdelingen – gevormd op basis van de vier betrokken verenigingen – zullen ondanks de zeer zekere wens tot samenwerking ook afzonderlijk zichtbaar moeten blijven en ook deels hun eigen werking moeten kunnen behouden. Zo zouden de vergaderingen die Studium Generale nu tweemaal per jaar houdt, kunnen blijven doorgaan in de schoot van de koepelvereniging.

De vraag rees ook of het om juridische en fiscale redenen niet belangrijk zou zijn ook een v.z.w. naar Belgisch recht te vormen. Dit idee werd echter vrij snel door de vergadering afgevoerd. Studium Generale is al jaar en dag een feitelijke vereniging en

qua administratie, interuniversitaire samenwerking en financiën heeft dit nooit veel problemen gegeven. De nieuwe koepelvereniging wordt dus een vereniging naar Nederlands recht, waarvan zowel Belgen als Nederlanders lid kunnen worden. Het voordeel hiervan is dat het Nederlandse verenigingssysteem soepeler is dan het Belgische.

Het belangrijkste discussiepunt bleek het tijdschrift. De vergadering stemt in met het voorstel zoals beschreven in de fusietekst: er komt een Belgisch-Nederlands tijdschrift met plaats voor artikelen en recensies in het Nederlands en het Frans (eventueel in het Engels en het Duits), evenals een bibliografisch overzicht één à twee maal per jaar.

Andere teksten zoals aankondigingen en besprekingen van congressen, mededelingen, enz. die nu hun plaats vinden in de Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis zullen gepubliceerd worden op de website van de vereniging. Huidig redacteur Diederik Lanoye wijst er immers op hoe moeilijk het is de leden te voorzien van up-to-date informatie met een Nieuwsbrief die slechts om de zes maanden verschijnt. Een degelijke elektronische nieuwsbrief zou de papieren versie dan ook overbodig maken.

Het lijkt de vergadering echter van het grootste belang dat het verdwijnen van de Nieuwsbrief enkel kan als daar een zeer goede website en elektronische Nieuwsbrief voor in de plaats komen. In de fusiebesprekingen moeten dan ook duidelijke afspraken gemaakt worden over wie zal instaan voor een zeer regelmatig onderhouden website.

Er is geopteerd om het tijdschrift niet te richten op de internationale (Engelstalige) ranking, omwille van de redactionele moeilijkheden die dit met zich mee zou brengen. Noch in Nederland, noch in België is er thans voldoende geld en mankracht beschikbaar om een internationaal competitief tijdschrift te runnen. Bovendien zijn er op internationaal gebied reeds voldoende vooraanstaande tijdschriften voor universiteits- en wetenschapsgeschiedenis. En ook in het geval van een eventuele vertaling van de artikelen, moeten de versies in de oorspronkelijke talen zeker toegankelijk blijven.

Over de titel van het tijdschrift moet nog beslist worden. De vergadering is het er in elk geval over eens dat de titel een evenwicht moet vinden tussen de continuïteit met het bestaande tijdschrift GEWINA en de koerswijziging die het zal kennen.

Opties zijn:

- Gewina, Belgisch-Nederlands tijdschrift voor Wetenschaps- en Universiteitsgeschiedenis // Revue belge-néerlandaise d'Histoire des Sciences et des Universités.
- Belgisch-Nederlands tijdschrift voor Wetenschaps- en Universiteitsgeschiedenis, voorheen Gewina // Revue belge-néerlandaise d'Histoire des Sciences et des Universités, ci-devant Gewina.

In de loop van februari zullen de vertegenwoordigers van de vier besturen verdere besprekingen voeren over de praktische overgangsmaatregelen.

Assemblée générale de *Studium Generale*, Leuven, Universiteitsbibliotheek KULeuven, 8 décembre 2006

Anuschka De Coster, UGent – Brigitte Van Tiggelen (trad.)

Présents: Paul Bockstaele, Dirk Claes, André Cresens, Anuschka De Coster, Hendrik Deelstra, Jeanine De Landtsheer, Edward De Maesschalck, Mark Derez, Marie-Thérèse Isaac, Françoise Hiraux, Diederik Lanoye, Aedamar Maguire, Françoise Mirguet, Jeroen Nilis, Jan Roegiers, Hilde Symoens, Mattias Vanden Eede, Geert Vanpaemel.

Excusée et représentée: Brigitte Van Tiggelen.

Excusés: Jan Art, Michel Berré, Claude Bruneel, Françoise Delloye, Marc Depaepe, Eric Groessens, Jan Papy, Paul Servais, Wim Weymans, Kaat Wils.

Le protocole de fusion tel qu'il a été soumis par le bureau de Gewina est entériné durant cette réunion par tous les membres présents et représentés. Néanmoins, il est souligné que certains points doivent encore recevoir quelque attention.

De même que le bureau du *Werkgroep Universiteitsgeschiedenis* néerlandais, les membres soulignent qu'il est crucial de bien préparer la fusion, et d'expliquer clairement aux membres du Groupe de contact combien cette mise en commun apporte d'avantages tant sur le plan pratique qu'en termes de coopération intellectuelle, un périodique commun, etc.

Il doit être clair que l'histoire des universités deviendra un partenaire à part entière dans cette nouvelle structure, et que l'intérêt particulier de ses membres ne se dissoudra pas dans celui de la majorité des membres provenant de Gewina et attirés plutôt par l'histoire des sciences. Pour cette raison, l'annonce publique de cette nouvelle structure devrait idéalement avoir lieu durant un congrès consacré à toutes les disciplines qui seront représentées dans la nouvelle association après fusion. Ceci rejoint l'autre souhait émis par le bureau du *Werkgroep Universiteitsgeschiedenis*.

L'assemblée attache par ailleurs beaucoup d'importance à la représentation des membres des associations belge et néerlandaise d'histoire des universités aussi bien au sein du bureau que dans le comité éditorial de la revue commune. Il semble essentiel dans ce cadre que chacune des divisions puisse déléguer ses propres représentants au sein du bureau de l'association résultant de la fusion.

Ces divisions, à savoir les associations belge et néerlandaise d'histoire des universités et d'histoire des sciences, malgré une volonté de collaboration certaine, devront cependant garder une visibilité distincte et maintenir leurs activités propres. Ainsi les réunions semestrielles de *Studium Generale* devraient se poursuivre dans le giron de la nouvelle association.

La question est aussi soulevée de savoir si, pour des raisons juridiques et fiscales, il ne serait pas approprié de former une asbl selon le droit belge. Cette idée est rapidement écartée par l'assemblée. *Studium generale* est depuis toujours une association

de fait et cela n'a jamais posé de problèmes pour ce qui est de l'administration, de la coopération interuniversitaire et des finances.

L'association résultant de la fusion sera donc une association selon le droit néerlandais, association dont aussi bien les Néerlandais que les Belges pourront devenir membres. L'intérêt de cette décision est que le système associatif néerlandais est plus souple que celui en vigueur en Belgique.

Le point le plus important à discuter demeure la revue. L'assemblée approuve le projet tel qu'il est décrit dans le protocole de fusion: il s'agira d'un journal belgo-néerlandais, accueillant des articles et comptes-rendus en néerlandais et en français (éventuellement aussi en anglais et en allemand), ainsi qu'un aperçu bibliographique une à deux fois par an. D'autres contributions tels que des annonces de congrès, des comptes-rendus de congrès, des communications, etc, qui trouvent place pour le moment dans la *Lettre d'information*, seront publiées sur le site web de l'association.

L'actuel rédacteur en chef, Diederik Lanoye, signale d'ailleurs combien il est difficile de fournir aux membres des informations actualisées alors que la *Lettre* ne paraît que tous les six mois. Une version électronique rendrait la version papier superflue.

Il est essentiel aux yeux de l'assemblée que la disparition de la *Lettre d'information* ne survienne que si elle est remplacée par un site web efficace et une version électronique du bulletin. Dans les discussions de fusion, il faut donc qu'il y ait des accords clairs sur les responsabilités et les mécanismes de mise à jour régulière du site web de l'association fusionnée.

Il est décidé de ne pas viser à la constitution d'un périodique de langue anglaise et d'audience internationale, entre autres à cause des difficultés rédactionnelles que cela entraînerait. Que ce soit aux Pays-Bas ou en Belgique, il ne se trouve nulle part les ressources financières et humaines pour faire assurer l'existence d'un journal scientifique qui soit compétitif au niveau international. De surcroît, il existe déjà au niveau international suffisamment de journaux consacrés à l'histoire des universités ou à celle des sciences. Enfin, même en cas de traduction éventuelle d'articles, il est important que les versions originales restent accessibles.

Rien n'est encore décidé en ce qui concerne le titre du journal, mais l'assemblée est unanime sur le fait que le titre doit trouver un équilibre entre la continuité avec l'actuel journal GEWINA et le nouveau cap qu'entend suivre l'association future. Les propositions actuelles sont:

- Gewina, Belgisch-Nederlands tijdschrift voor Wetenschaps- en Universiteitsgeschiedenis // Revue belgo-néerlandaise d'Histoire des Sciences et des Universités.
- Belgisch-Nederlands tijdschrift voor Wetenschaps- en Universiteitsgeschiedenis, voorheen Gewina // Revue belgo-néerlandaise d'Histoire des Sciences et des Universités, ci-devant Gewina.

Les représentants des bureaux des quatre associations se rencontreront dans le courant du mois de février pour poursuivre les discussions sur les aspects concrets de la transition.

ALEXIS, SES COMPORTEMENTS NON-CENSURÉS.

Figuur uit *Le Nouvel Ergot*, 1 (1968) 14.

De illusie van een studentenbeweging. Geëngageerde studenten in Franstalig Leuven (1965-1975)

Matthias Van den Eede, KULeuven

Te pas en te onpas wordt verwezen naar de studentenwereld in de jaren zestig van de twintigste eeuw. Er bestaat een oneindig lange literatuurlijst over het fenomeen van de studentencontestaties en bibliotheken zijn volgeschreven over studentenmanifestaties in Europa en in België. Zelfs over Leuven zijn boekenkasten neergepend. Maar geen van deze publicaties spitst zich toe op de Franstalige studentengemeenschap in Leuven. Hun doen en laten na de splitsing van 1968 lijkt volledig in de vergetelheid te zijn geraakt. Zodra beslist was het Franssprekende deel van de Leuvense universiteit naar Franstalig grondgebied over te hevelen, verdween ze ook in de literatuur. Ook in de recente historiografie dreigt het aspect van het Franstalige geëngageerde studentenleven in Leuven in de vergetelheid te raken. In de Nederlandstalige literatuur heeft men het enkel over de Nederlandstaligen en lijken Franstalige studenten in Leuven een vrij marginale groep te zijn. Toch blijft deze gemeenschap nog tot aan het midden van de jaren zeventig zeer prominent aanwezig. In de Franstalige literatuur rond de *Université Catholique de Louvain* (UCL) start de geschiedenis van een onafhankelijke UCL en haar studenten vaak pas bij de opbouw van de nieuwe universitaire site in Louvain-la-Neuve.

Maar hoe beleefden de Franstalige studenten het Leuven van de jaren zestig en zeventig (1965-1975)? Op welke manier kreeg de Waalse haan zijn Leuvense rode kleur? Langs Vlaamse zijde diende de Vlaamse Beweging als springplank voor nieuw-linkse ideeën. Deze zou enkele maatschappijkritische generaties vormen. Vormde langs Franstalige zijde deze taalstrijd een even groot uitgangspunt? Zo niet, wat was dan de basis? Wat was dé gebeurtenis waarrond de Franstalige studenten zich schaarde? Was er überhaupt wel een centraliserend gebeuren, van waaruit de studenten acties ondernamen. Haalden de Franstalige studenten hun mosterd in Frankrijk of bij de Vlaming om de hoek?

Het verhaal van de Franstalige studenten in Leuven kan ruwweg in drie periodes worden opgedeeld. Van 1965 tot 1968 werd het studentenleven beheerst door de 'affaire Leuven'. Het conflict met de Nederlandstalige collega's stond centraal maar er was ook (beperkte) aandacht voor andere problemen. De definitieve beslissing om het Franstalige deel van de Leuvense universiteit naar Wallonië te verhuizen maakte een einde aan deze eerste fase. In een tweede fase lieten ook de Franstalige studenten van Leuven zich inspireren door de geest van de Parijse *Mai '68*. Een evolutie naar (extreem)-links was merkbaar en culmineerde in de winter van 1970-1971 in de acties tegen het vreemdelingenbeleid van minister Vranckx. Na 1971 doofde de Franstalige studentenbeweging in Leuven, voor zover ze al bestaan had, verder uit: interne versnippering, een rechtse tegenreactie en vooral de verhuis naar Louvain-la-Neuve betekenden het definitieve einde.

Sinds de regeling van de taalgrens in 1963 was de vraag gerezen of de Franstalige afdeling in Leuven kon blijven. De Franstalige studenten konden uiteraard niet zomaar in hun lot berusten. De overkoepelende studentenorganisatie *Assemblée Générale de Louvain* (AGL) kon niet begrijpen waarom ze uit Leuven zou moeten vertrekken. Zoals in elke goede propaganda werden de Vlamingen afgeschilderd als woestelingen, agressief betogende studenten die koste wat het koste de splitsing wilden bekomen. Dit beeld zouden de Franstaligen nog lange tijd meedragen.

Veel meer vanuit een spontane verdedigingsreactie dan vanuit een bestaande bewegingstraditie (zoals de Vlamingen binnen de Vlaamse Beweging), verzetten de Franssprekende studenten zich tegen hun Vlaamse collega's. Tussen 1965 en 1968 overheerste dit onderwerp dan ook de meeste debatten binnen de Leuvense studentenwereld. Het grote verschil in deze periode tussen de twee taalgemeenschappen was het ontluiken van een anti-gezagsaspect bij enkele Vlaamse studenten nadat de bisschoppen in mei 1966 op autoritaire wijze de éénheid en ondeelbaarheid van de katholieke universiteit hadden uitgeroepen. Terwijl de geëngageerde Franstalige studenten zich volledig overgaven aan hun wil om in Leuven te kunnen blijven, ontstond er bij een minderheid van de Vlaamse studenten een vraag naar antiklerikale en antikapitalistische structuurhervormingen. Een meer democratische maatschappij werd hun doel. Als erfgenaam van een oude studentenbeweging haakte de Vlaamse studentenbeweging zich dus langzaam los om nieuwe thema's op te nemen. De Franstaligen situeerden zich in deze periode echter nog helemaal binnen de klassieke studentenbeweging: sporadische relletjes met de Vlaamse studenten, meetings en geregelde (tegen-) betogingen, maakten deel uit van het dagelijkse leven. De studenten beschouwden zichzelf als een schakel in een keten die reeds langs begonnen was. Zij die tussen 1965 en 1968 aan de UCL studeerden, behoorden tot een vrij rechtse generatie die werd samengehouden door hun gemeenschappelijk streven naar behoud van de universiteit in Leuven.

Een onderzoek naar de politieke positie van de Franstalige studenten in die tijd toont duidelijk aan dat de grote meerderheid van de studenten zich in het centrum of rechts situeerde (67%).¹ De linksen vormden een minderheid (15%). Zij die zichzelf als extreem lieten optekenen, waren een nog kleinere groep en als we deze statistieken mogen geloven, was de extreem rechtse populatie (3%) zelfs groter dan de extreem linkse (2%). Er was voor mei 1968 geen duidelijke extreemlinkse groepering actief binnen de Franstalige sectie in Leuven. Enkel de linkse, nationale *Mouvement des Etudiants Belges d'Expression Française* (MUBEF) oefende een beperkte invloed uit. Toch waren het voornamelijk de mensen uit Luik en Brussel die hierin de scepter zwaaiden. De enquête wees ook uit dat de UCL een publiek rekruteerde dat wat politieke richting betreft een grote homogeniteit vertoonde met het thuismilieu. Al hadden de

¹ HAMBYE, F. en SERVAIS, E., 'Les déterminants sociaux des options politiques des étudiants de l'UCL', *Informations Universitaires*, 2 en 3 (1971). 13% van de studenten liet de vragen onbeantwoord.

studenten naarmate ze langer op de universiteit zaten wel de neiging eerder linkser dan rechtser te worden. Ook binnen de AGL was deze algemene tendens waar te nemen.

Naast de communautaire tegenstellingen waren er sinds het begin van de jaren zestig echter ook andere thema's geweest waar actieve studenten zich achter schaalden. Het studentensyndicalisme en de Universitaire Parochie speelden hierbij een belangrijke rol. Ondanks de stijging van het aantal universitaire was er nog geen sprake van een volledige democratisering. De oprichting van sociale centra moest de nieuwe studenten helpen betere huisvesting, goedkopere maaltijden, betere informatie, etc. te verkrijgen. Met de officiële oprichting van de Franstalige universitaire parochie kregen ook de progressieve christenen een forum om verscheidene debatten over onder andere de rol van het marxisme en de Derde Wereld te voeren. Maar deze acties konden nooit een grotere groep Franstalige studenten overtuigen de maatschappijkritische toer op te gaan. Het gevecht voor het behoud van de Franstalige universitaire afdelingen in Leuven primeerde hiervoor te zeer. Toen de Vlaamse studenten in januari 1968 daarentegen op straat kwamen, maakten zij de facto een einde aan hun voorhoederol binnen de Vlaamse beweging. De bakens werden nu – nog veel meer dan in mei 1966 – naar links verschoven. Een utopisch nieuw-linkse beweging ontpopte zich uit de revolutie, een anti-autoritaire spontaneïteit gaf kleur aan een nieuwe generatie Vlaamse studenten. De Franstalige studenten waren zich – op enkele uitzonderingen na – hier niet van bewust. Voor hen bleven de Vlamingen oproermakers die niets anders wilden dan de verhuis van de Franstalige afdeling. Niet onbelangrijk hierbij was het gebrek aan communicatie. Hoewel de studenten in dezelfde stad studeerden, leek het of zij in twee verschillende werelden woonden.

Terwijl in grote delen van Europa een nieuw-linkse beweging opdook, was er in Franstalig Leuven eerder sprake van evolutie dan revolutie. Het groeiende politieke bewustzijn barstte op verschillende plaatsen uit maar in Franstalig Leuven bleef het rustig. De Franstalige studentenbeweging had haar eigen pad gekozen: rationeel, billijk, rustig. Opvallend was ook dat het op straat komen, de eisen en de contestatie als weinig constructief beschouwd werden. Het ging volgens de AGL om een kleine groep die de stabiliteit en de continuïteit in gevaar bracht. Dit beeld werd vaak in verband gebracht met agressief betogende Vlamingen. Waar de studenten zich wel mee bezig hielden, was de poging tot participatie aan de macht binnen de universiteit. Hoewel het gemeenschappelijke gevecht tegen de overheveling de studenten aan de universitaire overheid bond, vonden de studenten prorector Massaux en beheerder Woitrin te autoritair. Vanaf 1968 mochten twee studenten zetelen in de *conseil académique*, één van de beslissingsnemende vergaderingen. Dit was eerder een schrikreactie van de universiteit zelf, die probeerde te anticiperen op mogelijk overwaaiende opstanden uit buurlanden en Brussel. Het feit dat de universitaire overheid niet erg geloofde in medezeggenschap, maakte dat de meningen verdeeld waren. Al snel geloofden de studenten niet meer in medebestuur. Op ludieke wijze maakten ze dit dan ook duidelijk aan de buitenwereld.

AJP: Mubef lv. *Participation*, december 1969, 16.

Toen in 1968 naast de regering ook de definitieve beslissing tot overheveling was gevallen, was er voor de Franstalige studenten geen ontsnappen meer aan. Vanaf het academiejaar 1968-69 kleurde Franstalig Leuven even wat roder. Vooral onder invloed van de Parijse *Mai '68* werden de studenten iets stouter. Binnen de AGL kwamen meer linkse mensen aan het roer, maar nog steeds heerste een zekere twijfelachtigheid of terughoudendheid onder de Franstalige studenten (zie de cartoon op p. 10). Ze hoorden allerlei revolutionaire geluiden over de stad waaien en wilden enerzijds wel meedoen, maar anderzijds belette hun bourgeoiskarakter de studenten zich volledig te laten meedrijven.

Toch was het hoofdprobleem dat hen de vorige jaren had bezig gehouden van de baan. De Franstalige universiteit moest verhuizen. In de vele discussies over hoe de nieuwe universiteit er moest uitzien, die in de eerste plaats de fysische opbouw van de nieuwe universiteit betroffen, werden ook eerder ideologische, meer linkse ideeën ingebracht. Een mooi voorbeeld van hoe deze twee elkaar vonden was de *Groupe de Programmation Académique* (GPA). Zowel studenten als professoren konden hier hun stem laten horen.

Deze GPA werd oorspronkelijk door de academische overheid gezien als de basis bij de 'fysieke' programmering van de toekomstige universiteit. De universitaire

gemeenschap daarentegen beschouwde ze meer en meer als actie-instrument. Zo werd de GPA de 'officiële' katalysator van de contestatie. De discussies van de GPA werden door de studenten gebruikt als een plek om samen te komen. De groep kreeg een grote vrijheid van de academische overheden. De open stijl van de *assemblées libres* lag de studenten goed. Ze waren er dol op. "L'assemblée libre, lucide et non aliénée, est le moteur du progrès", zeiden ze zelf.² Sommige studenten zagen deze vrije vergaderingen als een voorafspiegeling van een toekomstige vrije en democratische samenleving. Anderen interpreteerden de eindeloze discussies als ideale leerschool om zich vrij en zelfstandig uit te drukken. De echo van de Parijse mei '68, die veel meer invloed had op de Franstalige studenten dan wat de linkse Vlamingen hadden laten horen, maakte de GPA tot het officiële orgaan van de contestatie.

Eind november 1968 publiceerde de GPA een eerste document met voorstellen en reflecties over de belangrijkste problemen binnen de universiteit. 8500 Exemplaren werden uitgedeeld of verkocht binnen en buiten Leuven. De GPA-documenten bevatten enkele nog steeds zeer actuele thema's. Zo moest de traditionele structuur van kandidaturen en licenties er aan geloven. In de plaats daarvan wilde men werken aan de hand van credits. Elk vak moest naargelang moeilijkheid en belang in de weegschaal gelegd worden en een codering meekrijgen. Om een studie af te maken moest men een bepaald aantal credits hebben verzameld. Zo kon iedereen op eigen ritme werken. Men legde verder ook sterk de nadruk op participatie binnen de universiteit. De uitkomst van het werk van deze GPA werd echter teniet gedaan door de negatieve uitslag van een referendum hierover in 1971.

Naast de grotere projecten (zoals de GPA) of de stapjes naar links binnen de officiële studentenorganisatie zoals de AGL, kwamen ook extreemlinkse drukkingsgroepen op. Langs Vlaamse zijde hadden progressieve Vlaamse studenten in maart 1967 de Studentenvakbeweging (SVB) opgericht. Ze scheurden zich hiermee af van het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond (KVHV). Toen deze studenten tijdens de zomervakantie van 1967 op een internationale conferentie in Berlijn in contact kwamen met Marx, Lenin en Mao was de basis voor een extreemlinkse maatschappijkritiek gelegd.

De Franstalige pendant van het SVB was het *Comité d'Action Syndical* (CAS). Hoewel het als groepering al langer bestond dan het SVB, was het CAS aanvankelijk veel minder actief. Er was immers een belangrijk verschil. De progressieve Vlaamse studenten opereerden op basis van eigen ervaring waaraan een marxistische leer werd gekoppeld. De Franstalige studenten hadden deze achtergrond niet en kopieerden hun Vlaamse collega's bijna volledig. Vermoedelijk in januari 1968 distantieerden ze zich van de officiële studentenstandpunten en vervreemde hierdoor van de massa. Reeds in het voorjaar bepleitten deze studenten bijvoorbeeld de overheveling van de Franstalige universiteit naar het hart van Wallonië. Naar het voorbeeld van het

² 'La fête révolutionnaire', *Le Nouvel Ergot*, 3 (1968) 5. Dit tijdschrift was één van de belangrijkste studentenblaadjes uit z'n tijd.

Vlaamse SVB sloeg het CAS de marxistisch-leninistische richting in. Ze lazen het werk van Marx, Lenin en Mao en probeerden door middel van kritische zomer-universiteiten een alternatief te bieden voor de 'echte universiteit', die toch maar in opdracht van de industrie en het kapitaal handelde.

Naast het CAS vormde zich nog een andere extreemlinkse groepering die niet gekopieerd werd van de Vlaamse collega's, maar rechtstreeks geïmporteerd uit communistisch gebied. Dominique Meeus richtte in de lente van 1968 zijn *Mouvement Syndical des Etudiants* (MSE) op. Meeus begon in 1965 in Leuven een doctoraat in de wiskunde en kreeg de mogelijkheid om het academiejaar 1966-1967 in Parijs te studeren. Aan de *Ecole Normale Supérieure* kwam hij in aanraking met de studenten-contestatie in het algemeen en de acties tegen de oorlog in Vietnam in het bijzonder. Dankzij deze kennismaking met de Parijse revolutionaire milieus maakt hij in de zomer van 1967 een reis naar China. Hieraan hield hij zijn marxistisch-leninistische overtuiging over. Als overtuigd maoïst keerde hij terug naar België en ging op zoek naar een dergelijke Franstalige beweging in Leuven. Helaas zonder resultaat en dus richtte hij een Franstalige marxistisch-leninistische groep op in Leuven, die zich afscheurde van het CAS. Het MSE was een kleine groep van een tiental personen die onderling veel discussieerde, maar ook naar buiten kwam en zich onder andere bezig hield met het uitdelen van pamfletten. Dit was echter veeleer uitzondering dan regel. Veralgemenend kunnen we stellen dat de extreemlinkse vleugel bij de Franstaligen een kopie was van de Vlamingen.

Dit kwam ook tot uiting in de relatie met de arbeiders. Voor de studenten waren zij – naar het voorbeeld van Marx – de revolutionaire krachten bij uitstek. Het CAS hielp dan ook met het organiseren van solidariteitsacties bij stakende arbeiders, zoals onder andere bij Ford-Genk in oktober 1968. Slechts weinig Franstalige studenten gingen ook over tot echte actie. De weinigen die bereid waren de arbeiders te steunen, deden dit door mee naar de fabrieken te gaan, samen met de Vlamingen. De strijd voor en samen met de arbeiders heeft langs Vlaamse kant enorme impulsen gegeven in de evolutie die de studentenbeweging doormaakte om vanuit een groep kritische intellectuelen te komen tot een echte partij voor de arbeiders (AMADA). De Franstalige studenten speelden in deze evolutie nauwelijks een rol van betekenis.

Vruchteloos werd gezocht naar dé hefboom die het kapitalistische systeem uit zijn voegen moest wrikken en naar hervormingen die daarin niet geïntegreerd zouden worden. Veel meer dan wat oraal geweld leverde deze linkse groepering echter niet op. Veel belangrijker waren de spontane acties van december 1970 tegen het vreemdelingenbeleid van minister van justitie Alfons Vranckx. In de Nederlandstalige literatuur staat er amper iets genoteerd over de Leuvense solidariteit met de buitenlandse of 'vreemde' studenten, die bedreigd werden door de plannen van Vranckx. Langs Nederlandstalige kant wordt de actie gerangschikt aan het begin van een rij studentenacties als reactie op de actualiteit: de zoveelste in een lange rij van

studentenacties.³ Voor de Franstaligen was het echter de eerste en enige echt grote actie. Deze werd achteraf dan ook zo gepercipieerd. De acties voor de buitenlandse studenten vormden voor de Franstalige studenten het hoogtepunt uit hun geschiedenis. Jean-Marie Lechat noteerde in 2004 nog: “Et si nos étudiants ne se mobilisent pas en mai 68, ils se rattraperont deux ans plus tard sur le thème ‘Nous sommes tous des étrangers’ ” en “Le mouvement étudiant sera marqué pour longtemps, sinon pour toujours, par cette solidarité avec les étrangers...”.⁴ Of “Là on trouvait un visage tout à fait neuf de l’Université francophone, avec forces contestatrices très fortes”.⁵ Ondanks de goede samenwerking tussen de Nederlandstalige en Franstalige studenten rond de acties tegen Vranckx, was het duidelijk dat de Franstalige studenten er meer mee bezig waren. De modale Vlaming was van bij het begin moeilijker te mobiliseren geweest. Dit kan verklaard worden door het feit dat de meeste buitenlandse studenten aan de UCL studeerden en niet aan de KUL.⁶ Het is niet toevallig dat de slogan “Nous sommes tous des étrangers” het zo goed deed onder de Franstaligen. Ook zij voelden zich immers steeds meer behandeld als vreemdelingen in het Vlaamse Leuven.

Een zestigtal studenten ging vanaf 30 november 1970 in hongerstaking. Deze studenten beantwoordden zo aan de oproep van enkele actievoerders die in de universiteitshallen hadden plaatsgenomen. De museumzaal in de universiteitshal werd even bezet door sympathisanten. De academische overheid liet deze studenten echter snel buiten werken. De politie nam enkele hongerstakers mee, maar liet ze kort erna weer vrij. Diezelfde avond nog ontstond een spontane beweging. Enkele honderden studenten riepen op om door te gaan tot de finish en met een algemene staking de lessen lam te leggen.

Plotseling leken er genoeg ingrediënten aanwezig te zijn om een evolutie die al aan de gang was sinds april om te zetten in een kleine revolutie. Buiten de vooral bij sociologen geliefde verklaring van de opstand als een feest, waaraan men deelnam omdat men het gevoel had deel uit te maken van iets belangrijks, zijn er nog andere verklaringsmodellen mogelijk.⁷ In de eerste plaats was er een generaliserende theorie

³ VOS, L., ‘Leuvense studenten in beweging. dl 4. Van Vlaamse leeuw tot Rode Vaan (1968-1978)’, *Acco aktueel*, 4 (1988), 17. En toch is er een verschil aan te stippen met de het protest op politieke plannen in de loop van de jaren zeventig. De contestatie van december 1970 was niet enkel een reactie op een politiek besluit, maar veel meer dan de reacties op politieke besluitvorming uit de volgende jaren, ook een moreel en cultureel vraagstuk.

⁴ LECHAT, *Louvain-la-Neuve. Trente ans d'histoire*, Louvain-la-Neuve, 2001, 30 en 47.

⁵ MERTENS, C. en DE WAERSEGGER, R. (eds.), *Le temps des étrangers*, Brussel, 1971, 143. Andere voorbeelden van deze zelfde perceptie liggen voor het rapen: LUXEN, ‘Et 10 ans après?’, *Tourisme Etudiant Jeunesse (TEJ)* (1972), 8. “Pour moi, un modèle d'action à suivre, c'est l'action de la grande grève pour les étudiants étrangers. Je pense que c'est ce que nous avons eu de plus réussi dans l'histoire du mouvement étudiant.”

⁶ In 1969 studeerden er 2829 buitenlanders aan de UCL, tegenover iets meer dan 200 aan de KUL. Uit: R. VANDERGUCHT, ‘Louvain-étrangers’, *La Revue Nouvelle*, 2 (1971), 196.

⁷ TER HOEVEN, P.J.A., *Studenten in de aanval*, Alphen aan den Rijn, 1970.

die de studenten kon aanzetten tot protest. Het duidelijk verwerpen van de plannen-Vranckx en het opkomen voor de buitenlandse student en de vreemdeling in het algemeen, waren onderwerpen die de studenten zeker aanspraken en niet onbekend klonken in de Leuvense oren. Een directe aanleiding kon dit potentiële protest dan ook gemakkelijk laten uitbreken. Vervolgens was er ook een 'stroomversneller'. Het belang van de hongerstaking mag niet onderschat worden. Net zoals bij de januari-revolte uit 1968 werden de Universitaire Hallen het centrum van de actie.⁸ De studenten waren zich goed bewust van de symbolische waarde bij het bezetten van een universiteitsgebouw: "...les Halles universitaires, bâtiment vénérable où se trouve concentrée l'administration des deux universités, la flamande et la francophone".⁹ Op deze manier wilden de studenten impliciet zeggen: "Dit is onze universiteit!". Zowel de universitaire overheid als de minister waren immers de boeman: "Vranckx et Massaux, fascistes!".¹⁰ Het verdrijven van de hongerstakers was dan ook enkel koren op de molen van de revolutie. Een andere revolteverklikker was de mobilisatie van de achterban. Spontaneïteit was het (centrale?) kenmerk geweest van de grote studentenrevoltes. Dit gold ook voor de hongerstaking in december 1970. Het waren dan ook niet de traditionele studentenbewegingen die besloten hadden tot actie over te gaan, maar een honderdtal personen die geen enkele 'hogere instantie' boven zich hadden. Ze bepaalden het verderzetten van de acties zelf. Deze studenten hadden de officiële studentenorganisaties enkel nodig om pamfletten te verspreiden. Het waren actiecomités en ad-hocvergaderingen die beslisten wat er ging gebeuren. Pas na enkele dagen konden de officiële studentenorganisaties de acties naar hun hand zetten.

Voor de meeste Franstalige studenten waren de actievormen trouwens nieuw. Voor december 1970 hielden ze immers geen sit-ins of bezetten ze geen symbolische gebouwen als de hallen en de bibliotheek. Tevens kwamen de studenten vanuit het rechtvaardigheidsgevoel op voor hun naaste medemens en anti-autoritaire kreten waren niet uit den boze. Voor de Franstaligen was het echter, zoals gezegd, het hoogtepunt uit hun studentenprotest. De periode tussen de zomer van 1968 en het voorjaar van 1971 kan beschouwd worden als een frisse wind die door de UCL waaide. Maar deze frisse wind waaide beduidend later en minder krachtig door de UCL dan door de KUL. De utopische fase, die de Nederlandstalige afdeling duidelijk doormaakte tussen 1967 en 1969, sloegen de Franstalige studenten grotendeels over.

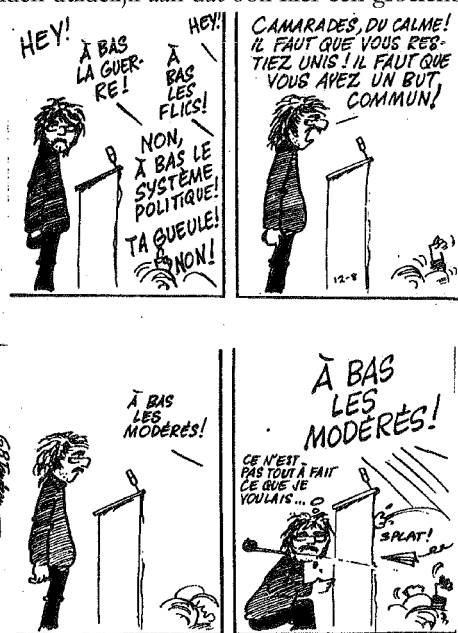
⁸ In 1968 gaven enkele Vlaamse studentenleiders het sein om de opstand te beginnen door de Universitaire Hallen binnen te stormen en er meubels en documenten van de UCL-vice-rector de Oude Markt op te slepen.

⁹ VANDERGUCHT, 'Louvain-étrangers', 191.

¹⁰ MERTENS en DE WAERSEGGGER (red.), *Le temps des étrangers*, 100.

In het academiejaar 1971-1972 trad een nieuwe generatie studenten aan. Deze hadden 1968-1969 in het secundair onderwijs doorgebracht. Het gevecht om in Leuven te kunnen blijven, was voor deze Franstalige studenten een verhaal van vervlogen tijden. Zij hadden de mythes over de Parijse mei '68, marxistische uitingen en verhalen over het rode Leuven ingelepeld gekregen. De nieuwe generatie studenten die Leuven binnenkwam, was nieuwsgierig naar deze nieuwe wereld, maar tegelijkertijd was ze ook meer gematigd. De stap naar links zetten was immers niet uitdagend. Integendeel, haast heel Leuven baadde in een rode sfeer. Tegen het midden van de jaren zeventig werd deze rode dominantie doorbroken. Rechtse krachten slaagden er in zich in de schijnwerpers te knokken. Dit laatste kon soms vrij letterlijk opgevat worden. In vechtpartijen tussen linkse en rechtse studenten vielen wel eens gewonden, zeker wanneer extreemrechtse knokploegen naar Leuven afzakten. In Nederlandstalig Leuven slaagden antilinkse Vlaams-nationalistische en andere rechtse krachten er in zich te bundelen binnen een Democratisch Studentenfront (DSF) en zo de verkiezingen binnen de Vlaamse Vereniging voor Studenten (VVS) te winnen.¹¹ Zo ver kwam het in Franstalig Leuven niet. Maar de acties van onder andere de extreme NEM-clubs (*Nouvel Europe Magazine*) toonden duidelijk aan dat ook hier een groeiend wantrouwen tegenover links aanwezig was. Het ongenoegen werd daarenboven gevoed doordat het studentenprotest vanaf het midden van de jaren zeventig weinig weerklank vond bij de meerderheid van de studenten en nauwelijks effect sorteerte. Deze periode luidde het einde van het rode Leuven in. Of beter gezegd, het einde van de Franstalige studentenbeweging in Leuven tout court, want hun toekomst lag elders.

Vanaf het begin van de jaren zeventig raakte de studentenbeweging ook veel meer verdeeld. De AGL had er voor gekozen niet meer representatief te zijn voor de studentenbevolking. Vele aantrekkelijke projecten konden zich ondanks veel goede wil niet doorzetten. Betekende dit dan de dood van het militantisme? Uiteraard

Figuur uit *Le Pochard* 3 (1972)

¹¹ GEVERS, L., 'Agenda' in: TOLLEBEEK, J. en NYS, L. (red.), *De stad op de berg*, Leuven, 2005, 72.

niet, vele projecten werden in Louvain-la-Neuve overgenomen, maar misschien belangrijker nog was de invloed op het ontstaan van de nieuwe sociale bewegingen.¹² De beginfase van deze bewegingen, waar onder andere de derdewereldbeweging, de vredesbeweging, de milieubeweging en de vrouwenbeweging bij gerekend worden, viel vaak ongeveer gelijk met deze van het studentenprotest. Zoals de versnippering van de studentenbeweging goed aantoonde, ging het eerder om 'hier en nu'-actie dan om het verwezenlijken van een grootse utopie. De belangrijkste overeenkomst tussen deze nieuwe sociale bewegingen en de studentenbeweging van de jaren zeventig is waarschijnlijk de even grote kenmerkende heterogeniteit en verscheidenheid.

De leiding van de AGL had tussen 1970 en 1972 voor een extreemlinkse koers gekozen en had zich hiermee niet alleen volledig gedistantieerd van haar achterban. Ook de academische overheid was niet opgetogen met haar roodgekleurde kinderen. Dé studentenbeweging – voor zover deze al bestond bij de Franstalige afdelingen – versnipperde volledig vanaf 1971. De opkomst van vele, veelal kleine groeperingen toonde aan dat de draagkracht van een grote studentenbeweging sterk was afgezwakt. Allerlei onderwerpen werden nu in kleinere groepen bediscussieerd: vooral de taak van het onderwijs en de problemen in de derdewereldlanden konden de aandacht trekken. Toch konden massale bewegingen nog gevormd worden rond politiek geladen onderwerpen, waarbij vooral de nationale politiek populair was bij bepaalde studenten. De Franstalige studenten konden echter nooit meer het voortouw nemen zoals in december 1970.

We kunnen moeilijk spreken over dé studentenbeweging. Volgens André Molitor bestond deze überhaupt niet in Leuven-Frans. Traditioneel geloofde men volgens hem dat de politiserende rol op het conto van de studentenbeweging geschreven kon worden. Molitor sprak dit echter tegen. "On projetait sur un mouvement étudiant presque imaginaire, du moins à la section française de l'université de Louvain, des intentions qui n'existaient pas. Le mouvement étudiant en tant que tel est essentiellement verbal et ne compte que peu de réalisations..."¹³ Zeker wat betreft het mondelinge karakter van de studentenbeweging had Molitor gelijk. Voor december 1970 had de beweging maar weinig echte realisaties achter de rug. De GPA, dat in de eerste plaats ook een 'praatbarak' was, was niet alleen en zelfs niet in de eerste plaats door de studenten georganiseerd. Ook de band met de arbeiders bleef voornamelijk theoretisch. Net zo min speelde het CAS of de MSE een echte katalyserende rol: het was immers slechts een vrij marginaal fenomeen.

De studentenbeweging plaatste zich tegelijkertijd in de universiteit en in de maatschappij. Binnen de universiteit spelen culturele contestatie en syndicale eisen een

¹² RIHOUX, B. en MOLITOR, A. , 'Nieuwe sociale bewegingen in Franstalig België, éénheid in verscheidenheid?' in: HELLEMANS, S. en HOOGHE, M. (red.), *Van mei '68 tot hand in hand, nieuwe sociale bewegingen in België*, Leuven, 1995, 109-126.

¹³ MOLITOR, 'Louvain et la modernisation', *La Revue Nouvelle*, 1 (1969) 55-65.

belangrijke rol volgens de Franse socioloog Alain Touraine.¹⁴ Op maatschappelijk gebied kent hij grote waarde toe aan de kritische utopie en de toenadering tot de arbeidersbeweging. De interactie tussen deze vier kenmerken kan de relaties bepalen binnen een studentenbeweging. Voor Franstalige Leuven is het duidelijk dat zelfs in haar meest actieve periode (1968-1971) de nadruk vooral op de eisen binnen de universiteit gelegd werden. De syndicale eisen speelden reeds vanaf de jaren vijftig, maar werden steeds duidelijker gesteld in de jaren zestig. Vanaf 1968 werden de Franstalige studenten zich ook bewust van de culturele eisen. De culturele contestatie bestond uit de weigering de gevestigde orde en de dominante klassen te aanvaarden. Deze contestatie werd de drijvende kracht achter de hele studentenbeweging. Links, gematigd links of extreem links, de meeste studenten wilden zich afzetten tegen de gevestigde orde. Maar eens buiten de universiteit was het slechts een zeer marginale groep die zich inzette voor de arbeidersstrijd. Van kritische utopie was nog minder sprake: het ging stevast om een onderdeel van de maatschappij te verbeteren en niet de maatschappij als geheel. Het is dus beter om te spreken van ideologische drijfveren.

Beknopte bibliografie

*BOSSUT, N. *Entre habitat et projet socioculturel. Les maisons communautaires et les kots-à-projet* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, UCL, Faculté des Lettres, Département d'Histoire), Louvain-la-Neuve, 2004.

*COLLIN, M. *L'illusion identitaire des étudiants francophones. Le mouvement des étudiants universitaires belges d'expression française (MUBEF, 1961-1974)* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, UCL, Faculté des Lettres, Département d'Histoire), Louvain-la-Neuve, 2004.

*DEJEAN, C. en BINNENMANS, C., *L'université belge. Du pari au défi*, Brussel, 1971.

*DELARBRE, F. *Het Sociale leven van de Franstalige studenten te Leuven (1958-1968)* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KULeuven, faculteit Letteren, departement Geschiedenis), Leuven, 1997.

*GEVERS, L. en VOS, L., 'Vlaamse en Waalse studentenbeweging in Leuven (1836-2000)', in: J. ROEGIERS en I. VANDEVIVERE (red.), *Leuven / Louvain-la-Neuve, Aller Retour*, Leuven, 2001, 160-173.

*JONCKHEERE, W. en TODTS, H., *Leuven Vlaams. Splittingsgeschiedenis van de Katholieke Universiteit Leuven*, Leuven, 1979.

*LAMBERTS, E. en ROEGIERS, J. (red.) *De universiteit te Leuven 1425-1985*, Leuven, 1988.

*LECHAT, J.-M., *La Naissance de Louvain-la-Neuve*, Louvain-la-Neuve, 2006.

*MERTENS, C. en DE WAERSEGGER, R. (red.), *Le temps des étrangers*, Brussel, 1971.

¹⁴TOURAINÉ, A. e.a. *Lutte étudiante*, Parijs, 1978, 214-228.

*RIHOUX, B. en MOLITOR, M., 'Nieuwe sociale bewegingen in Franstalig België. Eenheid in verscheidenheid?' in: HELLEMANS, S. en HOOGHE, M., *Van mei '68 tot hand in hand, nieuwe sociale bewegingen in België*, Leuven, 1995, 109-126.

*RINGLET, G. (red.) *Une aventure universitaire?*, Louvain-la-Neuve, 2000.

*RYCKMANS, H., 'Jeunesse et mouvement étudiant après 68', *La Revue Nouvelle* LXXVIII (1983), 377-391. Naast *La Revue Nouvelle* verschenen er ook vele artikels met betrekking tot de Franstalige studenten in *Courrier Hebdomadaire du CRISP*.

*TOLLEBEEK, J. en NYS, L. (red.), *De stad op de berg. Een geschiedenis van de Leuvense universiteit sinds 1968*, Leuven, 2005.

*VANDERGUCHT, R. 'Louvain-étrangers', *La Revue Nouvelle* II (1971) 196-217.

*VOS, L., DEREZ, M., DEPRAETERE, I. VAN DER STEEN, W., *Studentenprotest in de jaren zestig. De stoute jaren*, Tielt, 1988.

Dit artikel is een samenvatting van de belangrijkste resultaten van het licentiaatsonderzoek van M. Van den Eede. De verhandeling met de titel 'De illusie van een studentenbeweging: geëngageerde studenten in Franstalig Leuven (1965-1975)' werd in 2006 met succes verdedigd aan de Katholieke Universiteit Leuven.

De Leuvense theoloog Nicolaas Coppin (ca. 1476-1535) en de inquisitie in de Nederlanden

Gert Gielis, KULeuven

De boeiende geschiedenis van de Leuvense universiteit is al decennia-, zelfs eeuwenlang voorwerp van onderzoek. Het is niet verwonderlijk dat ook de zestiende-eeuwse geschiedenis veel aandacht kreeg. Nicolaas Coppin van Bergen is tot voor kort echter door de mazen van het onderzoeksnet geglipt. Nochtans behoorde ook hij tot de beroemde professorenpleiade die aan het begin van de zestiende eeuw streed tegen de oprukkende Hervorming die ook de Nederlanden in rep en roer zette. Hij deed dit in concreto als inquisiteur-generaal voor de Nederlanden tussen 1524 en 1535.

De reconstructie van zijn carrière, die zich afspeelde op verschillende interagerende niveaus, diende als leidraad om in het spanningsveld tussen micro- en macrogeschiedenis op zoek te gaan naar de krijtlijnen van het inquisitoriaal systeem dat in de Nederlanden opereerde in de periode waarin Coppin het ambt van inquisiteur-generaal vervulde. De biografische reconstructie van Coppins carrière is op te bouwen rond twee thema's, die niet zonder meer van elkaar te scheiden zijn: het academische leven te Leuven enerzijds en het ambt van inquisiteur-generaal voor de Nederlanden anderzijds.

De jonge *Nicholaus Meuran de Montibus alias Coppin*, waarschijnlijk geboren omstreeks 1476, liet zich in 1494 immatriculeren aan de Leuvense universiteit. Coppins studies verliepen volgens het gewone patroon. Zijn artesopleiding volgde hij aan de pedagogie De Valk. In 1497 werd hij als vijfde gerangschikt in de artespromotie waarna hij theologie ging studeren en aan zijn pedagogie filosofie doceerde. Na het overlijden van Nicolaas Pannetier werd Coppin in 1505 regent van De Valk. Zo kreeg hij ook een zetel in de faculteitsraad waardoor hij van nabij betrokken werd bij tal van beslissingen. De oprichting van het Collegium Trilingue en het Pauscollege maakte Coppin van op de eerste rij mee. Driemaal was hij decaan van de artesfaculteit (in 1508, 1515 en 1520), en tweemaal werd hij *e facultate artium* tot rector verkozen (in 1512 en in 1520).

Coppin profileerde zich in deze functies als een uitstekend diplomaat. De geschillen tussen Erasmus en enkele Leuvense theologen werden in september 1519 (tijdelijk) bijgelegd na een verzoeningsgesprek ten huize van Coppin. Zijn ster aan het academisch firmament was tijdens zijn artesjaren opmerkelijk gerezen en hij wist algemeen respect af te dwingen. Vooral de verwerving van een bijkomend *privilegium nominationum* voor de artesfaculteit (1513), die voor een groot stuk op het conto van Coppin mag geschreven worden, bezorgde hem het hoge aanzien dat hij zijn verdere loopbaan zou genieten. Dat hij – in opvolging van de beroemde latere paus Adriaan van Utrecht – in 1520 deken van het Sint-Pieterskapittel werd, hoeft dan ook niet te verwonderen. Een jaar eerder had de stad hem op een leerstoel theologie benoemd.

Aan dit ambt was een prebende van de eerste kapittelstichting verbonden. In 1520 maakte hij de overstap naar de theologische faculteit en vanaf 1521 zetelde hij in het *collegium strictum*. Haar afkeuring van Luthers nieuwlichterij, had de faculteit kort voor Coppins aanstelling als professor, internationaal aanzien verleend.

Coppin liet ons geen theologische geschriften na. De kans is klein dat hij überhaupt iets noemenswaardigs geschreven heeft. Als theoloog was hij waarschijnlijk een pluimgewicht, hoewel hij ongetwijfeld een erudiet man was. Maar in de academische wereld was hij een zwaargewicht met groot aanzien bij zijn collegae! Coppin had buitengewone kwaliteiten als bestuurder, als diplomaat en hij kende de interne keuken van de universiteit bijzonder goed. Tal van keren werd hij door de faculteit of de universiteit aangesteld als commissielid of als leider van een gezantschap. Vaak moest hij daarbij de privileges van de universiteit gaan verdedigen. Coppin kwam daarbij in contact met personen uit de allerhoogste kringen, tot de entourage van de keizer toe. Hij maakte indruk, zeker met zijn diplomatische en bestuurskwaliteiten en waarschijnlijk ook met zijn persoonlijkheid. Op zijn grafsteen stond te lezen dat hij al zijn taken *cum decoro, gratia, & mira dexteritate* vervulde. Misschien een topos, maar blijkens de bronnen schuilt daar toch minstens enige waarheid in.

Zijn drukke agenda liet hem mogelijk geen tijd om, zoals bv. zijn collega Jacobus Latomus, zijn theologische ideeën op papier te zetten. Dit maakt het moeilijk om zijn theologische stellingname te achterhalen. Op basis van verschillende bronnen, in het bijzonder de correspondentie van Erasmus, is dit toch mogelijk. Zeker na 1525 mag Coppin op theologisch vlak als een geestesverwant van Latomus beschouwd worden. Waarschijnlijk onder diens invloed keerde Coppin zich na 1525 tegen Erasmus, tegenover wie hij aanvankelijk niet vijandig stond. Maar ook andere factoren kunnen in zijn gewijzigde houding meegespeeld hebben. De hinderlijke *démarches* van Erasmus om de *doctores Lovanienses* het zwijgen op te leggen, kunnen Coppin zeker geërgerd hebben. Toch bereikte Coppin een compromis waarna enkele jaren van koude oorlog tussen de partijen volgden. Ook dat is een voorbeeld van Coppins diplomatische karakter.

Dat de paus in 1524 besloot Coppin aan te stellen als inquisiteur-generaal van de Nederlanden, lijkt misschien een logisch gevolg van diens gewaardeerde werk in Leuven. Maar zo eenvoudig lagen de zaken op dat moment niet. De toekenning van het ambt van inquisiteur-generaal was op dat ogenblik een bijzonder delicate kwestie.

De verspreiding in de jaren 1520 van hervormingsgezinde denkbeelden die de verstarde Kerk op de korrel namen, leidde tot een fundamentele transformatie van de Nederlandse confessionele situatie. De intellectuele en materiële omstandigheden conditioneerden een ideale kweekbodem om hervormingsgezinde ideeën tot rijping te brengen. Luther kon in een aantal intellectuele kringen aanvankelijk wel op instemming rekenen, maar de hetze rond zijn stellingen was enkel een katalysator voor het ontstaan van een unieke Nederlandse religieuze belevingswereld waarin het

lutheranisme slechts een beperkte rol had. De Nederlandse hervormingsgezindheid werd gekenmerkt door een grote pluriformiteit. De symbiose van christelijk humanisme met erasmiaanse invloeden, reformatorische hervormingsdrang en bijbelgericht 'evangelisme', geënt op de specifiek laatmiddeleeuwse zoektocht naar diepere geloofswaarheid en persoonlijk heil, karakteriseerden de Nederlandse dissidentie van de jaren 1520.

Door Luthers protestacties en de omwentelingen die deze veroorzaakten, zag keizer Karel de religieuze eenheid in zijn rijk sterk in het gedrang komen. De basis vertoende onherstelbare barsten. Toch hoopte de keizer de geloofseenheid in zijn gebieden te kunnen bewaren. Ketterij zoals die van Luther en zijn aanhangers, kon bestreden worden door de officialiteiten of zelfs door pauselijke inquisiteurs. Maar de inquisitie was volgens het centrale bestuur veel te laks en boekte onvoldoende resultaten, net op een moment dat dit uiterst noodzakelijk was. Daarom moest volgens de landsheerlijke macht het kerkelijk repressiesysteem in een wereldlijke context toegepast worden. De keizerlijke *placcaeten*-wetgeving maakte geloofsovertredingen zoals het bezit van hervormingsgetinte boeken ook door civiele rechtbanken strafbaar. Het centrale gezag nam nog een berekend risico om de ketterbestrijding te kunnen controleren. In de nasleep van de eerste processen tegen (vermeende) *lutheriaenen* zoals de Antwerpse augustijnenprior Jacobus Praepositus en de Antwerpse humanist Cornelius Grapheus werd Frans Van der Hulst, raadsheer van Brabant en een leek, door de keizer aangesteld als inquisiteur. Dat gebeurde evenwel zonder pauselijke benoeming! Van der Hulst kreeg van de keizer een uitgebreide commissie om in de ganse Nederlanden ketterers te onderzoeken en te berechten.

De eerste terechtstelling van twee augustijnenbroeders in Antwerpen op 1 juli 1523 zorgde voor heel wat opschudding in de Nederlanden. Van der Hulsts verregaande bevoegdheden leidden tot spanningen tussen de keizerlijke inquisiteur en andere bevoegde rechtbanken. De Raad en het Hof van Holland in het bijzonder zagen hun aloude privileges aangetast. Dit kwam duidelijk aan het licht toen Van der Hulst een onderzoek instelde naar de geloofsovertuiging van de Hollandse raadsheer Cornelis Hoen. Bovendien had Van der Hulst tegen de zin van het centrale bestuur ook een pauselijke aanstelling tot inquisiteur weten te bemachtigen. Bij de landvoogdes regende het klachten over het schandalige gedrag van Van der Hulst. De situatie werd stilaan onhoudbaar en Van der Hulst durfde zich zelfs niet meer in Holland vertonen. De zaak-Hoen kende voor de

pauselijk-keizerlijke inquisiteur een fatale ontknoping. In september 1523 werd hij van zijn taak als keizerlijk inquisiteur ontheven. In principe was Van der Hulst nog pauselijk inquisiteur maar nu hij geen steun meer genoot van het centrale gezag was zijn spel uitgepeeld.

Onmiddellijk werd een nieuwe aanstellingsprocedure in gang gezet. De landvoogdes en de Geheime Raad wilden ditmaal echter niet overhaast te werk gaan. Na ernstige beraadslagingen over de te volgen politiek werden in januari 1524 drie clerici voorgedragen aan de nieuwe paus, die één van hen zou benoemen tot inquisiteur-generaal. Nicolaas Coppin was één van deze drie kandidaten. Paus Clemens VII liet de zaak onderzoeken door zijn nuntius Campeggio. Op 17 juni 1524 besloot deze formeel om de drie kandidaten tezamen te benoemen. Coppin werd zo gemandateerd met het ambt van inquisiteur-generaal en kreeg een bijzonder uitgebreide autoriteit om de ketterbestrijding ter harte te nemen. Concreet zou hij aan de slag gaan in Brabant en Holland. Zijn collegae Olivier Buedens en Nicolaas Houzeau namen andere delen van de Nederlanden voor hun rekening. In Rome was men echter niet tevreden met de situatie en de paus besloot in 1525 om de Luikse prins-bisschop Everard van de Marck te mandateren als inquisiteur-generaal waardoor deze de hoogste autoriteit inzake kettervervolgning in de Nederlanden zou krijgen. Die benoeming schoot bij het centrale bestuur en bij Coppin in het verkeerde keelgat. Coppin deed uitgebreid zijn beklag bij de landvoogdes en verzocht haar aan de paus te schrijven Everards mandaat in te trekken. De landvoogdes en de paus willigden Coppins verzoek in en breidden zijn volmachten zelfs uit.

Als inquisiteur was Coppin bij tal van processen betrokken. Sommige volgde hij onrechtstreeks via correspondentie, bij andere was hij zelf de geloofsonderzoeker en indien nodig ook rechter. Drie processen trokken bijzondere aandacht omdat ze door een uitgebreid en gevarieerd bronnenarsenaal goed gedocumenteerd zijn: het proces tegen Johannes Pistorius (1525), dat tegen de Brusselse kunstelite (1527) en dat tegen Willem van Zwolle (1529).

De druk bezette Coppin had als inquisiteur-generaal de bevoegdheid om onder-inquisiteurs aan te stellen. Hij kon hen algemeen aanstellen of een commissie verschaffen voor een beperkte periode. Het mandaat vanwege Coppin werd als essentieel beschouwd om rechtmatig te kunnen procederen. Door regelmatige correspondentie werd Coppin op de hoogte gehouden van de situatie ten velde. Het inquisitoriaal systeem had dus een beperkt hiërarchisch karakter.

Coppin had als inquisiteur-generaal een uitgebreide en gevarieerde opdracht. Zijn voornaamste taak bestond erin kettters op hun geloofsovertuiging te onderzoeken en in geval van dwaling hen daarover te berechten. Coppin ging daarbij niet actief op zoek naar gevallen van ketterij. Slechts nadat er verdachten bij hem waren aangeklaagd, stelde hij een proces in. Coppin was dan ook niet bij ieder ketterproces betrokken. Indien zij dat opportuun achtten, wisten geestelijke en wereldlijke instanties van alle niveaus (priesters, kapittels, schepenenbanken, provinciale rechtbanken,...) dat ze een

beroep konden doen op Coppin als er tegen een verdachte moest geprocedeerd worden. Het is opvallend dat Coppin in vele gevallen door het centrale bestuur op de hoogte werd gebracht van ketterijgevallen. De inquisiteur-generaal vervulde zijn taak blijkbaar passief, maar wel plichtsbewust. Om een beklagde te berechten reisde Coppin – desnoods meermaals – naar de plaats waar de beschuldigde was opgesloten om hem daar persoonlijk en nauwgezet te ondervragen. Indien nodig werden ook getuigen aan een verhoor onderworpen. Op basis van die ondervragingen kon Coppin de verdachte een straf opleggen.

Bij belangrijkere processen werd ad hoc (!) een inquisitieraad opgericht met vertegenwoordigers van de wereldlijke en de geestelijke macht. De inquisiteur-generaal trad dan op als voorzitter. Coppin koos een of twee collegae om hem als adviseur bij te staan. Afgevaardigden uit de provinciale gerechtshoven of uit de Grote Raad van Mechelen vertegenwoordigden de wereldlijke macht. Ook de procureur-fiscaal, Johannes Macquet, en Coppins quasi persoonlijke notaris, Willem Cavertson, waren in de regel op dergelijke processen aanwezig. Na uitgebreide ondervraging kon de verdachte gevonnist worden. Misschien kunnen we de samenstelling van een ad-hocinquisitieraad en de aanwezigheid van wereldlijke ambtsdragers opvatten als een aanwijzing dat de doodstraf een mogelijk vonnis zou kunnen zijn. Slechts de wereldlijke macht kon kettters ter dood brengen. Dit was evenwel een ultieme noodoplossing, die men ten allen prijze wilde vermijden. De doodstraf werd opgevat als een nederlaag voor de inquisiteurs.

Coppin vervulde in het kader van zijn ambt ook nog enkele andere taken. De wereldlijke macht deed meer dan eens beroep op de inquisiteur-generaal om boeken te censureren. In die hoedanigheid beoordeelde hij de Vorstermanbijbel (1529) en de Franse zustersversie van Jacques Lefèvre d'Etaples (1530). Uit zijn censuurpraktijk blijkt dat Coppin op dit terrein een gedoogbeleid voerde. Er zijn in die zin parallellen te trekken met zijn inquisitoriaal beleid. In verband met de kettervervolging had Coppin ook regelmatig gesprekken met het centrale bestuur. Verder volgde hij processen op waarin hijzelf niet als geloofsonderzoeker optrad en moest hij op de hoogte blijven van de kettervervolging in het algemeen. Naast zijn taak als professor werd Coppin dus helemaal in beslag genomen door zijn functie van inquisiteur-generaal.

De biografische reconstructie van Coppins carrière en in het bijzonder de grondige analyse van de drie eerder vermelde processen aangevuld met gegevens uit andere procesdossiers, laten ons toe om op een theoretisch niveau de krachtlijnen van het inquisitoriaal systeem in de Nederlanden te schetsen. De Nederlandse inquisitie karakteriseren is echter geen sinecure. Dat het inquisitoriaal systeem in die periode complex was, staat buiten kijf. "Een doorzichtig schema op te bouwen van de bevoegdheden van elk der gerechtelijke instanties die zich met de kettervervolging hebben ingelaten, is onmogelijk, nog veel minder die respectievelijke bevoegdheden klaar tegenover elkaar af te lijnen. De toenmalige maatschappij, waarin Kerk en Staat

zeer nauw verbonden waren, waarin aan de andere kant het touwtrekken om de macht tussen plaatselijke en centrale overheid een constante factor was, is er nauw verantwoordelijk voor geweest dat allerlei juridische instanties zich met de kettervervolg bezig hielden”, schreef J. Decavele zeer terecht. Deze complexe uniciteit heeft het debat tussen historici decennialang gevoed. Essentieel onderdeel van de discussie vormt de respectieve waarde die men toekent aan de invloed van wereldlijke en kerkelijke macht op de inquisitie.

Om het complexe karakter van de Nederlandse inquisitie te begrijpen en het weerbarstige kluwen van conflicterende bevoegdheden gebaseerd op oude voorrechten en tradities te ontwarren, moet men enkele zaken steeds in het achterhoofd houden. In de Nederlanden gebeurde de ketterbestrijding door verschillende instanties, op verschillende ‘competentieniveaus’. De oorspronkelijke rechtmatige inquisiteurs, de bisschoppelijke, waren in de Nederlanden buitenspel gezet en kwamen slechts zelden in actie. Vooral de door de paus gemandateerde inquisiteurs waren actief. Het ging hier niet om dominicanen maar om hoge geestelijke functionarissen die door het centrale bestuur werden voorgedragen. Ook de wereldlijke macht trok zich de kettervervolg aan. Er moet duidelijk gesteld worden dat we de wereldlijke ambtsdragers niet als inquisiteurs kunnen beschouwen. Essentieel is het *officium* dat een inquisiteur kreeg opgelegd en daarvan was bij wereldlijke rechters geen sprake. Van der Hulst is daarom de enige keizerlijke inquisiteur in de Nederlanden geweest. Hij was dit voor een zeer beperkte periode want vanaf het moment dat hij een pauselijk mandaat kreeg, moet men hem beschouwen als pauselijk-keizerlijk inquisiteur. Na het fiasco met Van der Hulst kregen de inquisiteurs enkel een mandaat van de paus. Het ontbreken van een inquisitiemandaat vormde geen probleem voor de wereldlijke macht om toch inquisitie te voeren. De keizerlijke jurisdictie die werd uitgestippeld middels de *placcaeten* creëerde immers een juridisch kader voor de wereldlijke rechtbanken om ketters als majesteitsschenners te behandelen.

Het Nederlands inquisitoriaal systeem werd dus opgesplitst in twee competentieniveaus: het bisschoppelijke en het pauselijke. Dit onderstreept dat er in principe slechts één – kerkelijke – inquisitie werkzaam was in de Nederlanden. In de praktijk waren bovendien quasi alleen pauselijke inquisiteurs aan de slag. Door de karolijnse ketterwetgeving werden de wereldlijke rechtbanken wel heel sterk gelieerd aan deze inquisitie, waardoor ze als het ware mee onderdeel gingen uitmaken van dit inquisitoriaal systeem. Zij hadden immers de kettervervolg als gemeenschappelijke basis en doel. Dit verklaart meteen ook de complexiteit van het systeem. Maar het *officium*, opgelegd met een pauselijk of bisschoppelijk mandaat, maakt dus het essentiële verschil uit tussen kettervervolg *an sich* en de inquisitie. Bij de ontslagprocedure van Van der Hulst schoof de landvoogdes de zaak af op de Heilige Vader, “want de commiss[arius] houdt hem alleen ande commissie papale ende nuet imperiale”. Zij kon hem wel ontslaan als keizerlijk ambtenaar maar niet als apostolisch inquisiteur. De bemoeienissen vanwege de wereldlijke macht zijn dus geen grond om de inquisitie een staatsinstelling te noemen, zoals Post dat deed. Ook Scheerders

argument om van een keizerlijke inquisitie te spreken, nl. de weigering van de Brusselse regering om Everard van de Marck te erkennen als inquisiteur-generaal van de Nederlanden, is niet doorslaggevend om de principieel wereldlijke basis van de inquisitie te ondersteunen.

We breken hier dus op basis van Nederlandse bronnen een lans voor een unitair begrip van inquisitie, met onderscheid tussen het inquisitoriaal systeem en de competentieniveaus die zich bezig hielden met kettervervolgning. Daarin verschilt onze interpretatie fundamenteel van de opvattingen van R. Post die oordeelde dat ook civiele rechtbanken als inquisitie beschouwd mochten worden en die van A. Goosens, die haar (standaard)werk de titel *Les inquisitions modernes* meegaf en in de Nederlanden drie inquisities actief zag.

Het principieel pauselijke karakter van de inquisitie belet overigens niet dat de inquisitie effectief geaccapareerd werd door de wereldlijke macht. Daarin hebben historici die het wereldlijke karakter van de inquisitie benadrukten helemaal gelijk. Controle van staatswege is onontkenbaar. Niet alleen werden de kandidaten voor het hoofdinquisiteurschap voorgedragen door het wereldlijke gezag, ook in de rechtspraktijk bleken de bemoeienissen van het centrale bestuur verregaand. De landvoogdes vroeg om aan elke inquisiteur in ieder Nederlands gewest een lid van de provinciale raad toe te voegen om zo aan de 'particularistische eisen' van de gewesten tegemoet te komen en het 'staatskarakter te accentueren'.

De wereldlijke macht heeft geprobeerd het inquisitoriaal systeem onder haar bevoegdheid te krijgen door het inquisitoriaal ambt zonder kerkelijke benoeming te gaan delegeren, hetgeen uitdraaide op een mislukking. De ketterwetgeving gaf de civiele rechtbanken echter de mogelijkheid om op eigen houtje kettters te vervolgen binnen de juridische grenzen van de plakkaten. De burgerlijke kettervervolgning werd door het centraal bestuur sterk gestimuleerd. Ten laatste in 1524 begonnen de schepenbanken ketterprocessen te voeren waarbij in sommige gevallen zelfs zonder tussenkomst van inquisiteurs de doodstraf werd uitgesproken.

De vraag of deze verschillende juridische instanties elkaar tegenwerkten of met elkaar samenwerkten wordt in het licht van deze benadering anders ingevuld. Maar de vraag kan wel nog steeds gesteld worden. Uit de bronnen blijkt in elk geval zeer duidelijk dat de wereldlijke macht en de inquisitie occasioneel de handen in elkaar sloegen. De genoemde drie grote processen werden alle gevoerd in samenwerkingsverband. Beide machten hadden daarbij een afgelijnd takenpakket. Ruw geschetst handelden de geestelijke inquisiteurs het proces af terwijl de wereldlijke macht zorgde voor de materiële aspecten van het proces en optrad als controlerende instantie. Door de permanente belangenverdediging vanwege de wereldlijke instanties betekende de samenwerking overigens een ernstige rem op de ketterbestrijding.

Toch kan men in de bronnen ook wel sporen van tegenwerking vinden. De spanningen bestonden niet alleen tussen de inquisitie en de wereldlijke rechtbanken maar ook tussen de wereldlijke rechtbanken onderling kwam het van tijd tot tijd tot

wrijvingen. De civiele rechtbanken kregen vanwege het centrale bestuur meermaals het verwijt niet streng genoeg op te treden.

Een derde inzicht brengt ons bij het transitie-model van inquisitiehistoricus R. Kieckhefer, dat hij reeds eind jaren '70 ontwikkelde. Kieckhefer onderstreept de geleidelijke overgang van personele naar institutionele jurisdictie. Deze ontwikkeling was sterk afhankelijk van de lokale context. Is deze overgang in de Nederlanden ook gemaakt? En zo ja, in welke fase van deze transitie kunnen we het beleid van Coppin dan plaatsen? Het moge duidelijk zijn dat grootschaliger onderzoek en/of de synthese van resultaten van verschillende onderzoeken nodig is om de *courte durée* in de *longue durée* te plaatsen en zo deze vragen te beantwoorden. Toch kunnen we al enkele conclusies trekken.

Met behulp van de parameters die Kieckhefer aanreikt kunnen we nagaan of er in het Nederlands inquisitoriaal systeem tendenzen tot institutionalisering waar te nemen zijn. Het gaat hier om inquisitoriale continuïteit, de aanstelling van en de samenwerking met personeel (onderinquisiteurs, notaris, ...), samenwerking met andere inquisiteurs, een (canoniek) juridisch kader, optekening van processen en consultatie ervan, gebruik van gebouwen (o.a. gevangenis),...

Inquisitoriale continuïteit was niet gegarandeerd omdat de inquisitieopdracht essentieel gebaseerd was op een pauselijk mandaat. Wanneer dit mandaat werd ingetrokken of bij overlijden van de gemandateerde, kon er een inquisitoriaal vacuüm ontstaan. Tussen de afstelling van Van der Hulst en de benoeming van Coppin bijvoorbeeld liggen enkele maanden. In de praktijk echter is er in die zin sprake van een zekere continuïteit dat men nooit voor lange tijd in een vacuüm terecht kwam. De inquisitoriale continuïteit werd ook door de keuze van steeds dezelfde inquisitieraadsleden en bevoegden enigszins gewaarborgd. Als theologische adviseurs zien we door-

JACOBVS LATOMVS CAMBERONENSIS, HANNO,
DOCTOR THEOLOGVS LOVANIENSIS.

gaans **Jacobus Latomus** en Ruard Tapper, Coppins Leuvense collegae, optreden. Ook de wereldlijke gerechtshoven vaardigden vaak dezelfde raadsheren af om te zetelen in de inquisitieraden. De Nederlandse inquisitie beschikte dus in zekere zin over een 'personeelskader'. Coppin

werkte samen met (vast) benoemde onder-inquisiteurs en beschikte over een vaste notaris, Willem Cavertson. Ook de aanstelling van Johannes Macquet als procureur-fiscaal moet in dit verband genoemd worden. Tussen deze personen die het eigenlijke inquisitoriaal systeem rond de persoon van inquisiteur-generaal Coppin vormden en tussen de verschillende instanties werd er frequent gecorrespondeerd. Het netwerkarakter van dit systeem komt tot uiting in deze uitgebreide correspondentie.

Naast continuïteit en een relatief vast samenwerkingsverband kan ook de op-tekening en bewaring van procesdossiers als een kenmerk van institutionalisering gelden. Het staat vast dat de inquisitie kon steunen op een degelijke administratie. Maar op vlak van archivering was de inquisitie nog gebrekkig georganiseerd. Elk groot proces waar Coppin bij betrokken was, werd opgetekend door zijn notaris Cavertson en de eventueel aanwezige raadsleden, getuige daarvan bijvoorbeeld het procesdossier van de Brusselse hervormingsgezinden. Er bestond evenwel geen centraal archief waarin processen van voorgangers konden geraadpleegd worden. Procesdossiers, akten, lijsten, rekeningen, ... geraakten zo al meteen verspreid.

Een vijfde paramater is het canonieke kader waarover Coppin beschikte en waarin hij kon opereren. Uit de veroordelingsakte van Willem van Zwolle blijkt dat Coppin hem veroordeelde volgens de decreten van de concilies van Konstanz en Basel. Op dit vlak is nog verder onderzoek te verrichten.

Tenslotte voegen we nog een parameter aan Kieckhefers reeks toe. We stipten eerder al het hiërarchisch getrapte systeem aan. De trap telt niet de twee treden onderinquisiteur en inquisiteur-generaal. Op internationaal niveau bekeken stond Coppin niet op het hoogste schavotje. Hij werd immers benoemd door Campeggio, die zelf inquisiteur was van het Duitse Rijk. Het is wel zo dat Coppin geen verantwoording diende af te leggen aan Campeggio, dat er geen correspondentie tussen beiden bestond, ... De Nederlandse inquisitie was dus afgebakend binnen de grenzen van de 'landen van herwaarts over', waardoor Coppin principieel als hoogste autoriteit mag beschouwd worden. In de praktijk echter werd die autoriteit op allerlei manieren beknot.

Het onderzoek van de procesdossiers laat ons toe om enkele krachtlijnen van de inquisitoriale procedure te schetsen, hoewel precieze gegevens daaromtrent ontbreken. Dit zijn echter geen gestandaardiseerde procedures en elk proces kende een eigen verloop.

De inquisitie rekende als vanouds op het verklikkingssysteem. Een essentieel verschil tussen de accusatoire en de inquisitoriale rechtsprocedure bestond erin dat in het tweede geval een gegrond gerucht als voldoende bewijslast kon dienen. Coppin en zijn onderinquisiteurs gingen daarom niet actief op zoek naar gevallen van ketterij, maar waren passief ter beschikking en onderzochten een geval van ketterij slechts indien zij op de hoogte werden gebracht. De eerste aanzet om een proces op te starten was dus de denunciatie bij een kerkelijke of wereldlijke instantie, die indien zij dit nodig achtte op haar beurt Coppin of een onderinquisiteur vroeg de beklagde te

onderzoeken. Vaak gebeurde die informatiedoorstroom via het centrale gezag, wat nog maar eens haar controlerende invloed illustreert.

De verdachte werd door de wereldlijke macht opgepakt en opgesloten in een naburige gevangenis of meteen in de gevangenis die gelieerd was aan een gewestelijk provinciehof. Daar moesten zij zich bezinnen over hun dwalingen. Opsluiting had die uitgesproken bedoeling. De inquisiteurs bezochten de gedetineerden in hun gevangenis om met hen de eerste gesprekken aan te knopen. Tijdens deze ondervragingen werd er gepeild naar de overtuiging van de verdachte en onderzocht men of diens visie op bepaalde essentiële geloofskwesties strookte met de Roomse leer. Deze voorbereidende gesprekken werden in sommige gevallen ook gevoerd door leden van de gewestelijke rechtbanken, die deze informatie dan doorspeelden aan de inquisiteur. Wanneer de verdachte niet onmiddellijk geneigd was zich te schikken naar de katholieke boodschap, werd er een proces ingesteld. Indien de inquisiteur dat nodig achtte, werd de gevangene overgebracht naar een andere gevangenis.

Voor het eigenlijke proces werd een inquisitierraad opgericht die was samengesteld uit vertegenwoordigers van de wereldlijke en de kerkelijke macht. Dat gebeurde dus voornamelijk bij de 'zware gevallen'. Coppin of een gedelegeerde onderinquisiteur zat de inquisitierraad voor en leidde de procedure. De procureur-fiscaal trad op als openbaar aanklager. De vertegenwoordigers van de wereldlijke macht controleerden de correcte gang van zaken en voorzagen in de praktische en materiële regelingen i.v.m. het proces. Hoe lang de ondervragingen door de inquisitierraad duurden, hing volledig af van de beklagde en het geduld van de inquisiteurs. De inlichtingsfase was bij het begin van het proces nog niet afgesloten. Doorgaans lieten de inquisiteurs getuigen dagvaarden, wat zeer efficiënt gebeurde.

Wanneer de verdachte niet snel tot inkeer kwam, konden de ondervragingen dagen-, weken-, maandenlang aanslepen. De inquisiteurs hadden één doel voor ogen: de terugkeer van de verdachte in de schoot van de Kerk. Daarvoor gebruikten zij verschillende technieken. Foltering behoorde tot de opties maar er zijn geen bewijzen dat er in de periode 1520-1530 gebruik van werd gemaakt. In sommige gevallen werd het proces verdaagd naar later datum zodat de verdachte extra beden- en inkeertijd kreeg. Deze methode was geen garantie op succes.

In bijna alle (grote) processen kan men aanwijzingen lezen dat door de inquisiteurs een lijst met artikels werden opgesteld waarin in beknopte bewoordingen de ketterse ideeën van de verdachte werden opgesomd. Sommige van die lijsten zijn bewaard en zijn hoogst interessant voor een theologisch onderzoek. Het is belangrijk in te zien dat Coppin en de verdachte samen werkten aan de samenstelling van de artikelenlijst. Dankzij deze grondige werkwijze slaagde Coppin erin om de specifieke nuances van de geloofsinzichten van de verdachte naar boven te halen.

Indien de inquisiteurs er in slaagden om de hardnekkigheid van de verdachte te breken, werd op basis van deze artikelenlijst een herroepingsakte opgesteld. De openbare herroeping was doorgaans een essentieel onderdeel van de straf. Daaraan konden nog geldboetes, offergaves, aalmoezen voor de armen, bedevaarten,

banstraffen, ... worden toegevoegd, al naargelang de inquisitieraad de schuld zwaar of licht inschatte. Als het de inquisiteurs niet lukte om de verdachte te doen revoceren, werd hij op basis van deze lijst veroordeeld als ketter. De fatale afloop van het proces werd dan definitief bevestigd door de wereldlijke macht, die de doodstraf uitsprak en uitvoerde.

Dat de doodstraf in de periode 1520-1530 slechts zelden werd uitgevoerd, zeker niet als er pauselijke inquisiteurs bij het proces betrokken waren, is geen toeval. Het gesprek en de catechese vormden de kern van Coppins methode. De inquisiteur-generaal probeerde de specifieke pijnpunten van de verdachte overtuiging te detecteren. Wanneer deze duidelijk waren, en dat was doorgaans nogal snel, probeerde de inquisiteur door middel van overredingskracht en desnoods fysieke en mentale pressiemiddelen de verdachte weer tot de ware Roomse Leer te brengen. Coppin en de andere inquisiteurs zagen dit als de essentie van hun opdracht. Het inquisitie-ambt had in die zin dus een pastoraal karakter.

Met deze biografische schets en de typering van de Nederlandse inquisitie werden een aantal bestaande vragen rond de figuur van Nicolaas Coppin en het inquisitoriaal systeem beantwoord. Deze antwoorden zijn misschien weinig verrassend in die zin dat ze al decennia-, zelfs eeuwenlang uit de bronnen waren op te maken. Bovendien werden in het historische debat vaak al expliciet of impliciet aanzetten tot deze conclusies opgeworpen.

Deze antwoorden zijn zeker niet volledig. Het zou ten eerste de moeite lonen om de hier aangereikte gegevens ook eens door een andere bril te bekijken dan die van de historicus die met Coppin op stap gaat. Door die van de historische antropoloog bijvoorbeeld. Of men zou de theologische debatten die op de processen werden gevoerd, kunnen confronteren met de geschriften van die periode. Het laatste woord is vast en zeker nog niet gezegd over de Nederlandse inquisitie.

Dit artikel is een samenvatting van de belangrijkste resultaten van het licentiaatsonderzoek van Gert. Gielis. De verhandeling met de titel 'In gratia recipimus: een studie over Nicolaas Coppin (ca.1476-1535) en de inquisitie in de Nederlanden' werd in 2006 met succes verdedigd aan de Katholieke Universiteit Leuven.

Patrimoine culturel scientifique de l'UCL

Bernard Van den Driessche, UCL

Le Conseil de la Culture avait mis en place un groupe à tâche 'culture scientifique'¹ sur la base d'une note présentée par Bérengère Deprez à ce conseil le 4 mars 2004. Il s'est réuni à cinq reprises de juin à décembre de la même année, chaque fois dans un lieu (ou incluant la visite d'un lieu) dévolu à la mise en valeur du patrimoine scientifique de l'UCL: le Petit Cabinet d'histoires naturelles, la salle Couvreur, le Musée d'histoire de la Médecine et la collection des cires dermatologiques, le Musée de Louvain-la-Neuve (et plus particulièrement sa collection de moulages en plâtre) et les Archives de l'UCL.

Une première liste des lieux répertorie, avec un bref descriptif de leur contenu, leurs ensembles suivants:

- la collection A. Couvreur de l'École de pharmacie,
- le Jardin des plantes médicinales,
- le Petit cabinet d'histoires naturelles de la Bibliothèque des sciences exactes,
- les Archives de l'UCL,
- le Musée de Louvain-la-Neuve et plus particulièrement sa collection des moulages en plâtre,
- le Musée d'histoire de la médecine,
- la collection de produits chimiques exposée dans l'entrée du bâtiment Lavoisier,
- les archives et instruments de Georges Lemaître en physique,
- les archives et la collection de microscopes de Jean-Baptiste Carnoy en botanique,
- les restes du Musée de la Vie,
- les restes des collections de géologie,
- les archives de Marc de Hemptinne,
- les collections de paléontologie,
- la collection de botanique pharmaceutique,
- les cires dermatologiques et le musée d'anatomie,
- la collection de psychologie expérimentale,
- les archives van Gehuchten.

Le rapport présenté le 15 mars 2005 par Mmes Bérengère Deprez et Marina Tolstoy concluait en ces termes.

"L'inventaire complet de toutes les collections scientifiques de l'UCL devrait être fait par un expert, avec le concours des Archives de l'UCL. Des expertises existent, de même que des inventaires partiels. Le regroupement de ces données sur le web pourrait intervenir dans le cadre du projet de portail de l'UCL et de la constitution

¹ Ont participé aux travaux du groupe: Mmes Bérengère Deprez (secrétaire), Véronique Filieux, Françoise Hiraux, Marina Tolstoy, Brigitte Van Tiggelen, MM. J.-L. Luxen, Jean-François Rees, Bernard Van den Driessche.

d'un musée virtuel. Il faudrait pour cela que le projet de portail avance suffisamment pour qu'on puisse recourir d'emblée à la gestion de contenu pour alimenter et mettre à jour les bases de données. Cela ne semble pas encore possible avant des mois.

En conclusion, nous souhaitons attirer l'attention sur le fait que le potentiel des collections scientifiques de l'UCL est considérable, tant sur le plan de la valeur financière ou scientifique que sur le plan des possibilités de valorisation; que l'état de délabrement de certains fonds est préoccupant; que dans l'attente de jours meilleurs sur le plan financier, un inventaire doit au moins être fait ne serait-ce que pour rendre visible cet énorme potentiel et empêcher une destruction ou une disparition accrue de certaines pièces; que des moyens sont nécessaires à court terme pour permettre à ce qui existe déjà de ne pas disparaître: en particulier une relève des bénévoles et gestion collective de l'accueil et de la promotion."

Un constat qui n'est certes pas le seul fait de l'UCL comme l'a montré le récent dossier cité dans l'éditorial et les réflexions émises à chaque rencontre du Comité International des Musées et Collections Universitaires (UMAC) au sein de l'ICOM.

Ce texte a été publié dans le Courrier du Passant. Bulletin trimestriel, 90 (2006), pp. 12-13.

Universiteit en bedrijfsleven 1900-1940

Pim Huijnen – UvA

In het laatste kwart van de negentiende eeuw werden veel onafhankelijke particuliere laboratoria opgericht; in het begin van de twintigste eeuw ontstonden de bedrijfs-laboratoria van grote ondernemingen als Philips en de Koninklijke /Shell. Ondanks het feit dat deze laboratoria onafhankelijk van de gevestigde natuurwetenschappelijke instellingen werden opgericht, waren universitaire wetenschappers hier niet zelden nauw bij betrokken. Dat blijkt onder meer uit de vele literatuur die de laatste jaren is gewijd aan bedrijfsgeschiedenis en de geschiedenis van techniek en innovatie. Systematisch onderzoek naar de rol van universitaire onderzoekers in de ontwikkeling van industrieel bedrijfsonderzoek is tot dusver evenwel niet gedaan. Zo blijft onduidelijk op welke schaal door universitaire (natuur)wetenschappers met het bedrijfsleven werd samengewerkt en wat hun beweegredenen waren om zich wel of juist niet in te laten met niet-universitaire laboratoria. Mijn onderzoek concentreert zich op deze vragen. Daarbij is het bovendien interessant te kijken of het beeld dat universitaire wetenschappers van hun eigen rol en maatschappelijke functie hebben, verandert op het moment dat zij worden geconfronteerd met praktijkgericht bedrijfsonderzoek.

Promotor/begeleider: Prof. dr. A.J. Kox, dr. P.J. Knegtmans

Pim Huijnen
Leerstoelgroep Nederlandse geschiedenis
Spuistraat 134
1012 VB Amsterdam
tel. 020-525 4467
p.huijnen@uva.nl

Maurits de Vroede-prijs 2007

De Belgisch-Nederlandse Vereniging voor de Geschiedenis van Opvoeding en Onderwijs (BNVGOO) reikt in het najaar van 2007 weer haar Maurits de Vroede-prijs uit aan de auteur van een artikel over een historisch-pedagogisch onderwerp. Beginnende Belgische en Nederlandse onderzoekers (zij die nog niet of niet langer dan vijf jaar geleden zijn gepromoveerd op het tijdstip van publicatie) kunnen een gepubliceerd artikel in een bundel of tijdschrift of een artikel dat als zodanig is geaccepteerd voor 1 juni 2007 opsturen naar M. Rietveld-van Wingerden, Van der Boechorststraat 1, 1081BT Amsterdam, Nederland. De uitreiking vindt plaats in de najaarsvergadering (6-7 oktober 2007 in Ieper). De prijs bestaat uit 450 euro. Het reglement is aan te vragen bij de secretaris van de BNVGOO: m.rietveld@psy.vu.nl <<mailto:m.rietveld@psy.vu.nl>>

Jenseits von Humboldt. Wissenschaft im Staat (1850-1990)

Berlijn, 9-11 november 2006

Deze conferentie was gewijd aan instellingen en instituten die rechtstreeks of onrechtstreeks door de overheid werden gefinancierd en duidelijk aan de overheid ondergeschikt waren en die aan wetenschappelijk onderzoek deden. Een bijzondere nadruk werd gelegd op de gespannen verhouding tussen overheid en wetenschap die ontstaat uit belangenconflicten, uiteenlopende doelstellingen en divergente werkingsprincipes van staat en wetenschap. Het volledige programma kan nog steeds geraadpleegd worden.

>><http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/termine/id=6066>

Wiskunde en cultuur in de Lage Landen (1500-1700)

Brussel, 24-25 november 2006

Tijdens de wetenschappelijke revolutie van de zestiende en zeventiende eeuw vormde de wiskunde een belangrijke schakel in de articulatie van een nieuw kennisidoom. Enerzijds sloot wiskunde aan bij academische discussies omtrent deductieve weten-

schap en empirische kennis; anderzijds bevorderde zij de emancipatie van wiskundige beroepen en praktische vaardigheden.

Deze conferentie onderzocht dit standpunt in het licht van hedendaagse theorieën over kennisoverdracht, wetenschapscommunicatie en circulatie van kennis. De mate waarin een samenleving kon deelnemen aan de wetenschappelijke revolutie kan namelijk in verband gebracht worden met de intellectuele positie van en de maatschappelijke waardering voor de wiskunde en de wiskundige beroepen in die samenleving.

De studie van de Lage Landen biedt een bijzondere mogelijkheid om dit perspectief dieper te onderzoeken. De wetenschappelijke culturen in Noord en Zuid na de Scheiding in 1585 vertonen tal van gelijkenissen, maar ook diepgaande verschillen. Deze komen o.a. tot uiting in een verschillende maatschappelijke inbedding van de wiskunde, die op haar beurt moet verklaard worden vanuit verschillen in de culturele vormgeving van de samenleving in Noord en Zuid.

Het volledige programma is te vinden op de site van de Koninklijke Vlaamse Academie van België (Activiteiten-Contactfora 2006)

>><http://www.kvab.be>

Saperi a confronto nell'Europa dei secoli XIII-XIX / Shapes of learning in XIII-XIX centuries Europe

Pisa, 14-15 december 2006

Alternatieve vormen van kennisoverdracht zijn al langer een aandachtspunt binnen de onderwijs- en wetenschapsgeschiedenis. De internationale conferentie die onlangs in Pisa werd georganiseerd, stelde zich tot doel om deze verscheidenheid en de variabelen van plaats, routes en technieken van kennisoverdracht op een lange termijn te bestuderen. Het gaat dan niet enkel om 'scholen' in de klassieke zin van het woord maar ook om kennisoverdracht in gildes en ambachten, academies, kunstenaarsateliers en handwerkplaatsen, binnen en buiten Europa. Een volledig programma met abstracts van de verschillende bijdragen kan gevonden worden op de onderstaande site.

>><http://saperi-a-confronto.sns.it/>

Tussen Scylla en Charybdis. Geleerde briefschrijvers op het raakvlak van wetenschap, politiek en religie (1500-1700)

Leuven, Brussel, Den Haag, 14-16 december 2006

Deze conferentie vond plaats in het kader van het Lipsius-jubileumjaar ter gelegenheid van de 400ste verjaardag van diens overlijden. Net als Lipsius waren vele andere geleerden van de Moderne Tijd uiterst ijverige briefschrijvers. Via correspondentie onderhielden zij niet alleen contact met talrijke collega-geleerden maar ook met politici, drukkers en kunstenaars. Correspondenties (of wat daarvan overblijft) vormen dan ook een uitstekende bron om te onderzoeken hoe geleerden in de tijd van Reformatie en Katholieke Hervorming trachtten hun koers te bepalen tussen Kerk en Staat. Centrale vragen waren: hoe gingen geleerden om met de politieke en religieuze toestand in Europa? Welk standpunt namen ze zelf in en is er een verschil tussen publieke positie en private ideeën? Hoe gingen ze om met mogelijke vormen van repressie? Het volledige programma is nog steeds te raadplegen op de webstek van het Huygens Instituut (Nieuws Archief).

>><http://www.huygensinstituut.knaw.nl>

La storia delle università alle soglie del XXI secolo

Aosta, 18-20 december 2006

Enkele weken geleden vond in Aosta de door het CISUI georganiseerde samenkomst van jonge universiteitshistorici plaats. Onder de talrijke presentaties, waarvan de meeste werden gebracht door Italiaanse onderzoekers en handelden over Italiaanse universiteiten, moeten enkele sprekers bijzonder vermeld worden:

*Annemarieke Blankesteijn, *The 'peregrinatio academica' and what is left of it. A case study: Dutch students at German universities (1750-1850)*;

*Bruno Boute, *La formation d'une identité académique dans les Pays-Bas Archiducaux (1598-1621) : l'exemple de l'Université de Louvain*;

*Dirk Claes, *L'étude de l'histoire ecclésiastique à l'Université catholique de Louvain entre 1834 et 1968*;

*Anuschka De Coster, *Enseignants étrangers et citoyens aux Universités de Bologne et de Padoue aux XVème et XVIème siècles. Résultats de recherches prosopographiques*;

*Françoise Hiraux, *La part de l'image dans la construction d'une nouvelle histoire de l'Université*.

Justus Lipsius (1547-1606): een geleerde en zijn Europese netwerk

Tentoonstelling, Leuven, 19 oktober tot 20 december 2006

De vierhonderdste verjaardag van Lipsius' overlijden was de aanleiding voor een aantal manifestaties die deze belangrijke humanist-van-eigen-bodem herdachten. In Leuven werd dit jubileum ondermeer gevierd met de tentoonstelling *Justus Lipsius (1547-1606): een geleerde en zijn Europese netwerk* in de Centrale Bibliotheek van de KULeuven. In 1997 werd ter gelegenheid van de 450ste geboortedag van Justus Lipsius op dezelfde locatie al de tentoonstelling *Lipsius en Leuven* georganiseerd. Anders dan die tentoonstelling, waarin vooral de klemtoon werd gelegd op leven en werk van Lipsius tijdens zijn Leuvense periode, legde de nieuwe tentoonstelling de nadruk op het wijde netwerk van Lipsius' correspondenten. De intense briefwisseling met geleerden en hooggeplaatste personen doorheen Europa biedt een boeiend en gevarieerd getuigenis van de reputatie die de Leuvense hoogleraar zich bij zijn tijdgenoten had verworven.

Bovendien sluit deze keuze nauw aan bij een van de zwaartepunten van de onderzoekseenheid Latijn van de KULeuven, namelijk de kritische editie met commentaar van het volledige epistolaire oeuvre van Lipsius – in totaal zo'n 4500 brieven – waarvan inmiddels zowat de helft verschenen is in de reeks *Iusti Lipsi Epistolae*, gepubliceerd onder de auspiciën van de Koninklijke Vlaamse Academie van Brussel voor Wetenschappen en Kunsten.

Aan de hand van brieven, handschriften, oude drukken en portretten werden in de tentoonstelling enkele tientallen van Lipsius' correspondenten voorgesteld, verspreid over heel Europa. Voor het overgrote deel van de tentoongestelde stukken konden de tentoonstellingsmakers een beroep doen op de rijke collecties van de Leuvense Centrale Bibliotheek en de Maurits Sabbebibliotheek van de Faculteit Godgeleerdheid. Deze basis werd verder aangevuld met bruiklenen uit de Universiteitsbibliotheek Leiden, de Koninklijke Bibliotheek Brussel en het Museum Plantin-Moretus te Antwerpen.

De tentoonstelling is bij het verschijnen van deze Nieuwsbrief alweer gesloten. De bijzonder livijge en grondig uitgewerkte catalogus biedt echter de mogelijkheid om alsnog kennis te maken met Lipsius en zijn correspondenten.

*Landtsheer, Jeanine De, Sacré, Dirk & Coppens Chris (red.), *Justus Lipsius (1547-1606). Een geleerde en zijn Europese netwerk. Catalogus van de tentoonstelling in de universiteitsbibliotheek Leuven, 18 oktober - 20 december 2006* (Supplementa Humanistica Lovaniensia, 21), Leuven, Universitaire Pers, 2006.

>> <http://ub.bib.kuleuven.be/cultuur/evenementen/tentoonstelling.cfm?Id=39>

La collection de l'ULB au belgo-masculin

Tentoonstelling, Brussel, 11 januari tot 10 februari 2007

Au fil du temps et grâce à de nombreux dons d'artistes, l'ULB s'est constitué une collection d'art contemporain comprenant actuellement près de 200 œuvres. Après *La Collection de l'ULB au féminin* en juin dernier, ULB culture a décidé d'entamer l'année 2007 en rétablissant l'équilibre entre les sexes.

Du 11 janvier au 10 février, l'exposition *La collection de l'ULB au belgo-masculin* proposera de découvrir l'une des facettes du patrimoine artistique de l'Université en canalisant son attention sur les hommes belges, qu'ils soient mondialement célèbres ou qu'ils bénéficient d'une renommée nationale ou régionale.

Seront ainsi exposées les photographies, peintures, sculptures et gravures de 70 artistes dont les surréalistes Pierre Alechinsky, Jean-Jacques Bauweraerts, Serge Vandercam et René Magritte; Herman Bertiau, photographe et conservateur de l'exposition *Cool Art Café*; Gabriel Belgeonne, ancien directeur de l'École nationale supérieure des arts visuels de La Cambre; Daniel Locus, auteur de l'intervention urbaine qui illumine actuellement Wolubilis; le sculpteur André Willequet, ainsi que Séroux qui a reçu le prix Louis Schmidt de la Commission culturelle de l'ULB en 1993 ou encore de Ronald Pirson que vous avez déjà pu découvrir lors de *L'ULB s'expose*.

ULB, Campus du Solbosch, Bâtiment F1, Salle Allende (av. Paul Héger 22-24, Ixelles)

>> <http://www.ulb.ac.be/culture/expo.html>

Disputatio (1200-1800) Form, Funktion und Wirkung eines Leitmediums universitärer Wissenskultur

Kiel, 17-19 mei 2007

In de vorige Nieuwsbrief (2006/1, pp. 40-42) werd een uitgebreide aankondiging van dit congres opgenomen. Ondertussen is het volledige programma voor deze bijeenkomst bekend. Het kan geraadpleegd worden op onderstaand webadres.

>><http://www.uni-kiel.de/disputatio>

Schulstiftungen und Studienfinanzierung. Bildungsmäzenatentum im Spannungsfeld von Konfession, Landespatriotismus und frühmodernem Nationsgedanken in den böhmischen und österreichischen Ländern, 1500-1800

Wenen, 19-21 september 2007

In ganz Europa führte die Konkurrenz der Konfessionen im 16. und 17. Jahrhundert zum verstärkten Ausbau des Bildungswesens. Gemeinden, Städte, weltliche Obrigkeiten und Kirchen förderten diesen Prozeß. Ungeachtet eines zeitlichen Vorsprungs der Reformation vor der Regeneration der alten Kirche und der Unterschiede zwischen Luthertum, Calvinismus und Katholizismus sowie Utraquismus und Brüderunität lief der Vorgang doch im wesentlichen parallel und nach ähnlichen Regeln ab. Jede Konfession entwickelte, reformierte und disziplinierte ihr eigenes Bildungswesen, um die Vermittlung der 'richtigen' Werte und Normen an ihre Anhänger zu gewährleisten.

Der Intensivierung dieses Prozesses und seiner Funktionalisierung im Dienst der Konfession haben sich Historiker, Pädagogen, Kulturwissenschaftler und andere Nachbardisziplinen im Westen und Osten Europas während der vergangenen Jahrzehnte in ungleichem Maße gewidmet. Erst in jüngerer Zeit wurde dabei von der bildungshistorischen Forschung die Frage nach Formen und Intentionen von mäzenatischem Handeln und Stiftungen im (vor-) universitären Raum thematisiert, ein Thema, das gerade in der Gegenwart angesichts neuer Finanzierungsansätze im gesamten staatlichen Bildungssektor neue Aktualität gewinnt. Über Stipendien, Freitische, Büchergelder und andere Unterstützungsmaßnahmen gibt es allenfalls punktuelle Informationen, die selten verallgemeinerbare Aussagen erlauben. Bildungsmäzenatentum stand dabei seit der Reformation grundsätzlich im Spannungsfeld von

Konfession, Landespatritismus und frühmodernem Nationsgedanken – und dies in besonderer Weise in Territorien, die sich wie die frühneuzeitliche Habsburgermonarchie über einen längeren Zeitraum durch religiöse Vielfalt und das Nebeneinander verschiedener Ethnien auszeichneten. Die Vergabe von Stipendien beispielsweise richtete sich nicht nur im Sinn christlicher Armenfürsorge nach der Bedürftigkeit junger Menschen, sondern auch und in zunehmendem Maße nach deren Konfession, regionaler und sozialer Herkunft und ethnischer Abstammung. Über den Zweck einzelner Fördermaßnahmen und deren Bedeutung in konkreten politisch-gesellschaftlichen Situationen enthielten Testamente und Studienstiftungen oft präzise Angaben. Eine nähere Untersuchung dieser Zusammenhänge verspricht zugleich Einblicke in die Entwicklung kollektiver Identitäten, Mentalitäten und Loyalitäten in einem Staatsgefüge, das den Charakter einer zusammengesetzten Monarchie bis zu seinem Zusammenbruch Anfang des 20. Jahrhunderts nicht verlieren sollte.

Das Institut für Österreichische Geschichtsforschung, Wien und die Historische Kommission für die böhmischen Länder e.V., München werden sich diesem Desiderat im September 2007 auf einer internationalen Fachkonferenz zuwenden, zu der noch weitere Themenvorschläge erbeten werden. In Frage kommen sowohl Fallstudien zu einzelnen Institutionen bzw. Fördermaßnahmen in bestimmten Regionen der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie als auch vergleichende Beiträge zu systematischen Aspekten bürgerlichen, adeligen und geistlichen Bildungs-mäzenatentums. Eine spätere Publikation der Tagungsbeiträge ist vorgesehen.

>><http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/termine/id=6233>

Das Rheinland als Schul- und Bildungslandschaft 1250-1750

Bonn, 24-25 september 2007

In der historischen Forschung wird seit einiger Zeit der Begriff 'Schul- und Bildungslandschaft' diskutiert. Dabei geht es insbesondere um den Zusammenhang von räumlicher Struktur, geprägt etwa durch das Städtewesen, und der Entwicklung von mehr oder weniger miteinander vernetzten Bildungsinstitutionen. Die Tagung knüpft hier an und untersucht das Rheinland als Schul- und Bildungslandschaft 1250–1750.

Die Beiträge behandeln Bildungsformen und -orte in der 'longue durée' vom Mittelalter bis in die Mitte des 18. Jahrhunderts. Dabei geht es zunächst um die Frage, inwieweit das Rheinland in dieser Zeit überhaupt als einheitliche Schul- und Bildungslandschaft angesehen und wenn ja, wie diese definiert werden kann. Zu erwarten sind diesbezüglich je nach Art der Bildungsinstitution, deren Trägern, der jeweiligen Zielgruppe und konfessionellen Ausrichtung etc. unterschiedliche Antworten.

Entscheidend ist daher die Analyse von lokalen, regionalen und überregionalen Verflechtungen und Vernetzungen einzelner Bildungsinstitutionen bzw. Schultypen. In weiterer Perspektive stellt sich damit die Frage nach der Einordnung des Rheinlandes in eine deutsche, nordwesteuropäische oder europäische Bildungslandschaft. Aus der Frage nach einer Schul- und Bildungslandschaft Rheinland ergibt sich die nach Kontinuität und Wandel dieser Landschaft. Die epochenübergreifende Anlage der Einzelstudien zu einer Region ermöglicht hier weiterführende Einsichten, die für die Bildungsgeschichte wie auch die allgemeine Geschichte von besonderem Interesse sind.

Auf der zweitägigen Tagung und in einem für 2008/09 geplanten Sammelband sollen folgende Aspekte behandelt werden; Familie, Kindheit, Jugend; Elementarbildung; Orden und Klöster als Schulträger; Gymnasien und Universitäten; Protestantisches Bildungswesen; Jüdisches Bildungswesen; Gelehrtennetzwerke; Berufsbildung; Pragmatische Schriftlichkeit; Policy/Sozialkontrolle; Medienkultur/Buchdruck; Bibliotheken; Museen und Sammlungen.

>><http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/termine/id=6313>

What makes or made a textbook a textbook? The nature and identity of a teaching aid examined more closely

Ieper, 5-6 oktober 2007

De call for papers voor dit congres wordt afgesloten op 1 maart 2007

In recent decades, much attention has been devoted to the study of the textbook both historically and theoretically. Generally, the concern has been for the teaching content. Thus, for example, one wonders how values and norms are rendered in the subject matter presented. But textbooks are more than a mirror of the society, for they are not only an essential component of the teaching process but also an icon of the institution in which they are used. We can hardly imagine an institution without textbooks, and, inversely, it is only this institution that gives the *raison d'être* to textbooks. As yet, little historical and systematic research has been done on the way textbooks acquire their social identity. The international association for historical and systematic textbook research, which will meet for the first time outside of Germany in 2007, has taken up this question. Three lecturers (Agustín Escolano, Elisabeth Smyth & Thomas Hoene) will approach the question on the basis of their research. We will like to confront their insights with the results of your study.

Paper proposals of a maximum of 300 words will be received by Dr. Angelo Van Gorp by 1 March 2007 (Angelo.vangorp@ped.kuleuven.be). Please give your name, institution, e-mail address and postal address. If there are several authors, please indicate the contact person. You will be informed of the acceptance of your proposal by 1 April 2007 at the latest.

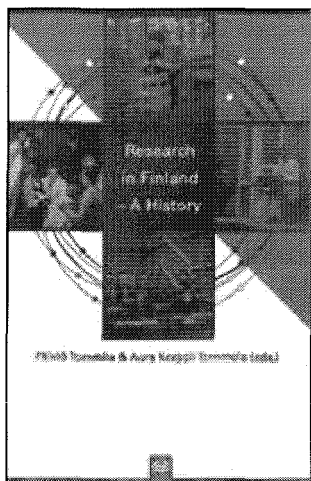
The scientific committee consists of E. Matthes (Internationale Gesellschaft für Historische und Systematische Schulbuchforschung), Robert Barbry (Stedelijk Onderwijsmuseum Ieper), Angelo Van Gorp (BNVGOO), Tom Verschaffel (Centrum voor de Historische Studie van Interculturele Relaties, 1750-2000), Honoré Vinck (Centre Aequatoria), Michel Berré (Centre du Livre - UMH), Frank Simon (Red Patre Manes – Alfa project) and Marc Depaepe (Subfaculteit PPW K.U.Leuven Campus Kortrijk).

>><http://www.h-net.org/announce/show.cgi?ID=154070>

>><http://ppw.kuleuven.be/histped/leerboekencongres.htm>

Research in Finland – A History

Pieter Dhondt, Universiteit Helsinki

Speciaal voor de buitenlandse lezers begint *Research in Finland – A History* met een beknopt overzicht van de Finse politieke geschiedenis. Op zich is dit een schitterend idee, ware het niet dat de beschamend slechte vertaling de lezer al op de tweede pagina volledig in verwarring brengt. Tijdens de oorlog van 1808-1809 zou Finland Rusland voor de derde keer hebben bezet. Door een passieve constructie te veranderen in een actieve, wordt het slachtoffer ineens zelf de agressor. Dit is waarschijnlijk meteen de ergste fout uit het hele boek, maar ze zet helaas wel de toon. Voortdurend stoot de lezer op mank lopende constructies, een verkeerde woordvolgorde en talloze spellingsfouten. Hoewel professionele vertalers in principe enkel naar de eigen moedertaal vertalen, nam in dit geval de Fin Jüri Kokkonen de vertaling voor zijn rekening. Voor een proeflezing door een Engels-

talige was er blijkbaar geen tijd of geld beschikbaar. Dit is des te spijtiger aangezien over dit onderwerp zelden wordt gepubliceerd in een andere taal dan het Fins of het Zweeds.

Gelukkig hebben sommige auteurs ervoor geopteerd hun bijdrage zelf in het Engels te schrijven, wat zeker in het geval van de huidige rector van de universiteit van Helsinki, Ilkka Niiniluoto, een uitstekende beslissing bleek. Ook afgezien daarvan is de kwaliteit van de hoofdstukken trouwens erg uiteenlopend. 29 auteurs hebben meegewerkt aan het boek en veel redactionele aanpassingen om de bijdragen beter op elkaar af te stemmen, zijn er eigenlijk niet aan te pas gekomen. Dit heeft vooral te maken met de ontstaansgeschiedenis van het boek. Aan de basis ligt een vierdelige wetenschapshistorische studie, *Suomeen tieteen historia* (Porvoo: WSOY 2000-2002). *Research in Finland - A History* is eigenlijk niet meer dan een uitgebreide samenvatting hiervan. De auteurs slagen er niet allemaal even goed in om de kernpunten uit hun eigen betoog te bundelen in een kort artikel. Wel positief is dat een groot deel van de weliswaar bijna uitsluitend Finstalige bibliografie is overgenomen uit het meerdelig basiswerk.

In het eerste deel van het boek wordt een algemene geschiedenis geschetst van onderzoek en onderzoeksbeleid. Het tweede deel van het boek biedt een overzicht per discipline. Een rode draad in beide delen is de rol van de universiteit van Helsinki als nationale en natievormende instelling vanaf het begin van de negentiende eeuw. Deze benadering is zeker niet nieuw maar terwijl de beroemde Finse universiteitshistoricus

Matti Klinge deze specifieke opdracht vooral toeschreef aan humane wetenschappen als geschiedenis, taalkunde en volkskunde, blijkt uit deze publicatie dat ook talrijke biologen, geografen en geneeskundigen hier een bijdrage aan leverden. Zo versterkten ze bijvoorbeeld met hun onderzoek naar de (genetische) afkomst van het Finse volk de vorming van een nationaal eenheidsgevoel.

De Russische administratie moedigde deze initiatieven sterk aan en bepaalde op die manier mee de inhoud van het onderzoek. Het ontstaan van een eigen Finse nationale cultuur zou ertoe leiden dat de inwoners van het nieuwe groothertogdom zich konden distantiëren van hun Zweedse verleden. De vorming van de toekomstige nationale elite en de opleiding van ambtenaren werden de belangrijkste taken van de hervormde universiteit, die bovendien werd verhuisd van Turku naar de hoofdstad Helsinki. Het logische gevolg was de grote politieke rol van de universiteit. Het Zweedstalige standeparlement werd volledig gedomineerd door hoogleraren, die zelfs bij de Finstalige boerenstand een flinke vinger in de pap hadden te brokken, aangezien de lector Fins noodgedwongen werd aangesteld als hun secretaris. De universiteit en het er gevoerde onderzoek raakten op die manier nauw verbonden met de staat zonder eraan onderworpen te zijn. Ze ontwikkelde zich tot graadmeter van de Finse loyaliteit ten opzichte van het Russische tsarenhuis.

Ook in de Finse onafhankelijkheidsstrijd en de opbouw van een democratische rechtsstaat na 1917 speelden de hoogleraren een cruciale rol. Eén van de moeilijkheden waarmee ze werden geconfronteerd, was het groeiende taalconflict dat amper een paar jaar later leidde tot de oprichting van vrije Zweeds- en Finstalige instellingen, naar Belgisch model (p. 62). De universiteit van Helsinki was op dat moment Zweedstalig met een groeiend aantal faciliteiten voor Finstaligen. Voor de ene groep ging dit veel te ver, voor de andere uiteraard niet ver genoeg. Als resultaat nam het aantal universiteiten spectaculair toe in de jaren 1920 en 1930, al droegen ook andere factoren hiertoe bij. Ten eerste werden (en worden) in Finland veel meer dan in andere Europese landen beroepshogescholen voor de opleiding van leerkrachten lager onderwijs, voor musici en andere kunstenaars en zo meer opgewaarderd tot universiteit en ten tweede groeide de kritiek op de uitbouw van Helsinki als het enige intellectuele centrum van het land.

Steeds meer regio's voelden de noodzaak van eigen instellingen voor hoger onderwijs wat in het boek uitstekend wordt geïllustreerd aan de hand van één van de meest veelzeggende illustraties. Zo verkende in 1965 het hele kabinet in pak en das, onder leiding van de eerste minister, de uitgestrekte bossen rond het centrum van Oulu op zoek naar de meest geschikte plaats voor een nieuwe, regionale universiteit (p. 90). In het algemeen is de keuze van de illustraties zeer geslaagd. De obligate (groeps)portretten worden afgewisseld met tekeningen en foto's van gebouwen en gebouwencomplexen, van studenten en hoogleraren in actie (al dan niet op het veld) en uiteraard van de academische promotieceremonie, die sinds het begin van de negentiende eeuw onveranderd bewaard is gebleven en zo op zichzelf een toeristische uitstap meer dan waard is.

Het doctoraat als wetenschappelijke graad, met daarbij de verplichting van een dissertatie, bestaat in Finland reeds vanaf 1828. In dat jaar werden nieuwe statuten opgesteld, waarvoor inspiratie werd gezocht in Duitsland. De gerichtheid van Finse hoogleraren op het Duitse cultuurgebied keert voortdurend terug in het boek en contacten met andere landen, zoals Rusland en Zweden, krijgen mijns inziens te weinig aandacht. Het speciaal hieraan gewijde hoofdstuk over de ontwikkeling van de internationale contacten in de twintigste eeuw blijft bovendien veel te beschrijvend. Marjatta Hietala reikt informatie aan over hoe de internationale relaties zich uitbreidden via de verbetering van transport- en communicatiemiddelen en via de uitreiking van reisbeurzen, met welke landen en universiteiten contacten werden gelegd en waarom, maar analyseert onvoldoende de gevolgen hiervan. De nieuwe theorieën en methoden opgedaan via internationale contacten zouden volgens haar besluit echter aan bod komen in het tweede deel van het boek.

Tot op zekere hoogte is dit ook het geval, maar toch blijft de aandacht voor de impact van internationale contacten dikwijls beperkt tot tussenzinnetjes als “Hjalmar Neiglick and Arwid (Arvi) Grotenfelt, studied under Wilhelm Wundt, the pioneer of experimental psychology, in Leipzig” (p. 227). Dit citaat toont tegelijkertijd een ander gebrek aan van de meeste van deze overzichten per discipline uit het tweede deel. Het zijn vaak uiterst korte stukjes die duidelijk afkomstig zijn uit een veel uitgebreider werk. Het lijkt er bovendien op alsof sommige auteurs voor zichzelf een lijstje hebben gemaakt van namen die zeker niet mochten ontbreken in een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen in hun vakgebied. Bij een tekst van gemiddeld nauwelijks zes bladzijden resulteert dit nochtans te gemakkelijk in een encyclopedische opsomming van hoogleraren en hun verwezenlijkingen.

Gelukkig vangt de theoretisch filosoof Niiniluoto dit probleem gedeeltelijk op door het tweede deel schitterend in te leiden met “the orientations of research in Finland”. Hierin bestudeert hij de rol van onderzoek en wetenschap in Finland, het moeilijke evenwicht tussen het tegemoet komen aan nationale verplichtingen enerzijds en de eis naar een meer internationale gerichtheid anderzijds, de secularisatie van het onderzoek en hoe nieuwe wetenschappen en wetenschapsscholen tot stand komen. Daarenboven leiden ook niet alle hoofdstukken in dit deel aan dezelfde kwaal. Vooral de ontwikkeling van die disciplines die niet direct met een leerstoel waren verbonden, en waarbij het dus onmogelijk was om gewoon een opsomming te geven van de elkaar opvolgende hoogleraren, is boeiender beschreven. Zo slagen de specialisten in de culturele studies, de volkskunde, de linguïstiek en de pedagogie er bijvoorbeeld in aan te sluiten bij één van de kerngedachten van het boek, namelijk onderzoek als “a tool for building the nation” (p. 223).

Vaak worden zeer interessante punten aangestipt, zowel wat betreft specifieke kenmerken van het onderzoek (bijvoorbeeld het langdurige verband tussen kunstgeschiedenis en literatuuronderzoek en de gevolgen hiervan), als met betrekking tot de inhoud van het onderzoek (bijvoorbeeld over de vorming van de Finse meren of de vraag waar de Finnen vandaan komen, genetisch en geografisch). Deze laatste kwestie

kan trouwens nog altijd op veel belangstelling rekenen in Finland, zo getuige de foto van een aanschuivende massa voor een congres hierover in 2003 (p. 197). Jammer genoeg kan geen van deze onderwerpen ook maar enigszins worden uitgewerkt en blijft de lezer op zijn honger zitten.

Het korte karakter van deze overzichten per discipline zorgt ervoor dat de meeste auteurs zich beperken tot de ontwikkelingen in Helsinki, met slechts af en toe aandacht voor andere universiteiten en uiterst zelden voor de opkomst van onderzoek buiten de universiteit. Enkel het hoofdstuk over de chemie vormt hierop een uitzondering door, weliswaar zeer kort, een aantal grote Finse bedrijven de revue te laten passeren: de papierfabrikant Stora Enso, de zuivelcoöperatieve Valio en de onderneming Alko, met een monopolie op alcoholhoudende dranken. De omvang van elk hoofdstuk staat trouwens enigszins in verhouding tot het belang van de discipline in kwestie. Zo moet de rechtswetenschap het stellen met amper vier bladzijden, maar deze faculteit kampte tot lang na de Eerste Wereldoorlog met een chronisch tekort aan hoogleraren.

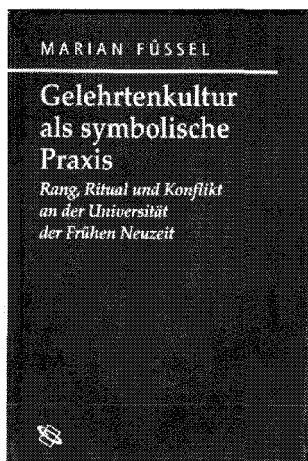
Het totale aantal hoogleraren was in Finland sowieso heel klein en enkele grafieken in het besluit helpen om alles in perspectief te plaatsen. Bij de oprichting in 1640 telde de universiteit (in Turku) 11 hoogleraren, tegen 1809 was dit aantal nauwelijks verdubbeld en in 1900 waren er in Finland ongeveer 50 vastbenoemde hoogleraren en docenten. Dit aantal steeg geleidelijk in de jaren 1920 en 1930 door de oprichting van nieuwe Fins- en Zweedstalige instituten, maar voor een spectaculaire groei was het wachten tot de opkomst van talrijke regionale universiteiten in de jaren 1960. Opvallend hierbij is het relatief hoge aantal vrouwelijke hoogleraren (bijna 25%), al is er van een evenwicht zeker nog geen sprake.

Over het geheel genomen vormt *Research in Finland – A History* een boeiend inleiding op het onderwerp, maar het beschamend slechte Engels en het feit dat het een (vaak te opsommende) samenvatting betreft van een langer werk, zorgen voor veel ergernis. Wel aantrekkelijk is de voortdurende interesse voor de uitdagingen naar de toekomst toe, uiteraard in het besluit – waar gewezen wordt op de plicht van onderzoekers aandacht te besteden aan de specifieke gevaren van de huidige samenleving en op het gevaar van geldschietters die de thema's van het onderzoek bepalen – maar ook in de rest van het boek. Zo heeft Hietala het over het nog steeds niet afgeronde streven naar een wederzijdse internationale erkenning van diploma's binnen de Europese Unie. Hiermee wijst ze op de grote kloof tussen de idealen van een eengemaakt Europa enerzijds en wat er in de praktijk van terecht komt na de confrontatie met nationale belangen anderzijds – een kloof waarmee we sinds onze verhuis van België naar Finland in januari 2006 tot onze scha en schande meermaals werden geconfronteerd.

P. Tommila en A. Korppi-Tommola (eds.), *Research in Finland – A History* (Helsinki, University Press, 2006), ISBN 951-570-628-9.

The Appeal of Logic

Bruno Boute, KULeuven

Rituals have become a full research topic in its own right in historical sciences, to the extent that some historians report a 'performative turn' in history in analogy to recent developments in other human sciences.¹ University historians are increasingly paying attention to the phenomenon of ritual as well.² That the profile of the theme of ritual has been raised significantly in the course of the last decade, has been underpinned once more by Marian Füssel's book on performative acts at German universities in the early modern period, which claims to be the first monography entirely dedicated to academic ritual. Füssel's research project was supported by the *Sonderforschungsbereich 496 "Symbolische Kommunikation und gesellschaftliche Wertesysteme vom Mittelalter bis zur Französischen Revolution"*, and resulted in a dissertation

(2003/4) of which this book is a slightly revised edition.

In the introduction to his book (chapter 1), Füssel situates his project in the renewed attention for ritual in the wake of the anthropological and cultural turns in history. His main source of inspiration is the work of Barbara Stollberg-Rilinger, who linked the legalisation of conflicts over rank in early modern Europe, and the related development of a fully-fledged *jus precedentia*, to the proliferation of battles over rituals. His methodological outlines are informed by the work of Chartier and the field theory articulated by Pierre Bourdieu. This enables Füssel to distance himself from either social or cultural determinism, defining as he does the social universe of Academia as the interaction between an objectivity of the first order (the distribution of material resources) and an objectivity of the second order, the symbolical matrix of practice. The programme of his book consists in a "reconstruction of a language of symbolical forms, which cannot be considered a continuation of social conflict under a different guise, but which are themselves constitutive for social asymmetries." The heterogeneity of higher education in the Empire called for a careful selection of test-cases

¹ A discussion of the Performative Turn and a (to my opinion flawed) reassessment of performance and its constraints in P. Burke, 'Performing History: The Importance of Occasions', *Rethinking History*, 9 (2005), 35-52.

² Cf. my conference report *Image and Imagination. A new approach to university history from the middle ages to the present* (Session organised by the International Committee for the History of Universities, Sydney, 5 July 2005) in *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis*, 11 (2005), 14-21.

that are representative for the three waves of university foundations in the Empire (1348-1506, 1527-1650, and 1650-1800). The second chapter draws largely on secondary sources and elaborates on the institutional contexts in which (conflicts over) rituals emerged, involving as it does the internal structures of early modern universities as well as their evolving relationship with urban, ecclesiastical and state elites.

The results of Füssel's careful analysis of a wide range of primary sources have been distributed over three parts. Chapter 3, which is largely informed by a scrutiny of normative sources, buckles into the learned discourse on rank and into contemporary descriptions of rituals. Early modern sciences of rank and ritual flourished largely outside the universities, but their axioms and semantics can be retrieved in academic (discourse on) ceremonies as well. In his 'inventory of difference' Füssel emphasizes that statutory dressing codes and ranking orders in processions or public sessions aimed at intertwining academic hierarchies with the more generalised noble and clerical models of social asymmetry. At Protestant universities, however, the Reformation had a lasting impact on the tools of distinction: the link between social rank within the university and the contents of teaching assignments was gradually loosened in favour of a more formalised ranking order that was increasingly based on financial remuneration and seniority. A similar formalisation also took place in dressing codes that until deep in the 17th century were also imposed on students. The gowns of Academia should not be considered a mere expression of academic distinction, but as an element that generated and legitimised learned authority. This led to recurrent frictions within and outside the universities with members of the nobility, a group which academics, in vain, sought to emulate in Germany and elsewhere. The crucial section in this chapter, "Zwischen Stand und Amt", draws on the previous paragraphs and ties up explicitly with the theoretical framework developed in the introduction in order to investigate the historical development of distinction in academic culture. The symbolical capital of academic honour was constituted mainly by titles, grades, the membership of privileged corporations, language (Latin or German) and the downward symbolical and/or financial demarcation of the group, for instance via high promotion costs.

Chapter 4 is based on specific case-studies which aim at analysing concrete symbolical practices of individuals and of the academic tribe in its entirety. Ceremonies and rituals (*rites de passage* that perform social transformation, as opposed to ceremonies) had to constitute the group, and fulfilled because of their spatial dimensions – which entail a unity of place, action, and actors – a crucial function compared to other symbolical tools of distinction. In this context, academic feasts dangled somewhere in between ritual and ceremony. Examples of inauguration rites at the occasion of the universities' foundation demonstrate this point very well. Interestingly, inauguration was immediately followed by graduation rituals, which immediately put the institutional reality of the new *studia* to practice. Graduation rituals were not just a *rite de passage*, but also ordered the group according to autonomous, field-specific rules or

with the help of principles borrowed from other environments. In Catholic universities, the Society of Jesus adopted a more positive attitude towards the ranking of students according to educational (and other) achievements in the course of the seventeenth century. Moreover, the threefold economical function of sumptuous graduation rituals (financing, conspicuous spending and economical selection) is to be taken into account. Interestingly, Füssel suggests that exactly the semantical vagueness of academic ceremonies turned rituals into gestures with which a heterogeneous conglomerate of participants could identify.

It will not come as a shock to learn that any scholarly account about academic rituals is above all a history of *conflicts over rituals*, which provide for the bulk of information on ritual practices in the first place. In his fifth and most elaborate chapter, Füssel analyses three typical modes of conflict over rank. The first section deals with what Bourdieu called the *guerre des facultés* as well as with the internal conflicts within the faculties resulting from competing ordering principles. The hierarchical order of the faculties ranging from theologians over jurists and physicians to philosophers was only substituted by the principle of individual seniority after the 2nd half of the 18th century. But in line with Bourdieu's findings on *Homo Academicus*, academics did not only bicker over internal, field-specific ranking instruments, they also sought to introduce new principles from without the university when it suited them. While religious bones of contention at the bi-confessional faculty of theology in Heidelberg were quickly neutralised with the help of the principle of seniority, many conflicts involved physicians and above all lawyers trying to put the notion of *nobilitas literaria* to practice. The emergence of the court and other central institutions as a new locus of social validity did not merely introduce new honorific titles and the related ordering principles in the academic field, but triggered the seventeenth century proliferation of *conflicts over rituals* as well and eventually led to the erosion of the public validity of field-specific, academic ranking principles. Füssel's observations regarding a specific, and rather violent, student 'ritual culture' are inspiring, putting forward as he does the hypothesis of violence as a (ritualistic) means of demarcation of the *civitas academica* towards the citizens of university towns, a symbolic language that was to be substituted by other rituals allowing for a more symbolical violence after the *rite de passage* of graduation. In the second and third sections of the fifth chapter, conflicts between academics on the one hand, and respectively the nobility and urban elites on the other, are passed in review. The case-studies buckle mainly into conflicts between academic hierarchy and young nobles, who because of their habitus were not willing to endorse academic ranking principles. Instead, universities provided for the scenery for distinctive practices of higher and lower nobility rather than the other way around. The symbolical relationship between town and gown was much less unequivocal. In many cases, symbolical warfare between urban and academic elites opposed two privileged corporations that sought to affirm their rights against each other. In this context, plain juridical or administrative practices could become conflict-generating symbols. Other privileged battlefields were sacramental processions in Catholic uni-

versity towns (which in many occasions involved third parties such as the Jesuits and the local Church hierarchy) or, on both sides of the confessional frontiers, the respective places of academic and city officials in the public churches, many of which were incorporated into the universities. The symbolical power of Academia was no match of the urban patriciate's lustre in the imperial cities, while academics could rely on princely support in the *Landstädte*.

In the third and last part (chapter 6), Füssel abandons the synchronical approach of the previous chapters and embarks on a diachronical analysis of ritual practices in Academia. The evolution from members of privileged corporations to state officials has an important symbolical dimension, academic rituals and titles losing gradually ground to princely and bureaucratic ranking orders. In two sections, the ambivalent attitudes detained by early modern academics towards rank and conflicts over rank, ranging from the legitimacy of status consciousness to the sheer derision of vanity, enter the picture. The rising critique of scholarly culture in the late seventeenth and eighteenth centuries demonstrates the growing incompatibility of the field-specific habitus characterising the so-called *pedanti* with the growing orientation of society in general and Academia in particular towards the courtly manners and lifestyle permeating the academic field. This evolution is, on the one hand, to be attributed to the ongoing integration of academic elites and state officials, and on the other hand to the transformation of a society of orders into a society of functionally differentiated groups. In this context, rituals within and outside the universities were increasingly anthropologised by Enlightened critique. When rituals and academic insignia resurfaced in the course of the nineteenth and early twentieth centuries, their function was reduced to that of invented traditions that were part of academic feast culture without any legal force whatsoever, while the reintroduction of academic rituals by the end of the 20th century had to build corporate identities in increasingly globalised academic markets.

In the conclusions, Füssel emphasizes that the symbolical hierarchies expressed by titles, ranks and dressing codes were constitutive in the organisation and canalisation of social ranking and interaction. Because this implied the introduction of new ranking principles from outside the universities, the academic village was neither a mirror of the outside world nor a counter-society, as opposed to the findings of respectively Schwinges and Stichweh. The culture of conflict constituted by the many symbolical battles involving university men lead to highly interesting conclusions on the development of a sophisticated *jus precedentiae* as a conflict-generating factor rather than as a solution for conflicts over rank. This formalisation and the endless juridical qualifications resulting from it eventually eroded the social magic of rituals outside the universities, and turned them eventually into matters of academic folklore submitted to the synoptical gaze of detached scientists.

Füssel's is a book to read with great benefit, furnishing as it does the reader with a lot of information that calls for a comparative analysis of academic rituals in a global context. His theoretical and methodological insights in the introduction to his book

and their implementation in the following chapters call continuously for further reflection. As a matter of fact, the author has in many respects carried through the programme proposed by Peter Burke in his more or less simultaneously published article 'Performing History' (cf. above), balancing as he does the symbolical power of performative acts on the one hand and social or cultural restraints on the other with the help of Bourdieu's theory of practice.

Füssel reveals himself to be a sound pragmatist, however, when questioning the utility of Bourdieu's field-theory and its inherent 'logic of distinction' to explain *change* in the beginning of chapter 6 (p. 332). This analysis is correct, which Füssel illustrates at p. 379 in one of his rare attempts in the third part of his book to put the French sociologist's insights to practice in a more diachronical context. His definition of the growing critique on pedantic behavior in the seventeenth century as an example of *hysteresis* (describing a situation in which the habitus is no longer compatible with the structure of the field) is anything but convincing. First, it is based on a reification of the generally observed critique on pedantic behaviour (a 'performance of performance' itself, in Füssel's view, cf. p. 424) into a state of affairs (the courteous academic field by the end of the 17th century reacting against a retrograde, pedantic habitus). Secondly, a 'pedantic habitus' figures here as a synonym for the (alleged) inefficiency of academic performances. Turning this synonym into a *cause* of academic performances becoming discredited reeks of introducing tautological explanations for the sake of explanation itself.³ Unfortunately this is also the case in the other parts of the book, where habitus and different forms of capital are invoked as regulating and explanatory principles of performative practice. What is the value added, for instance, by 'the violent habitus' of students as an explanation for student violence (p. 251), or by the habitus of nobility to stick to its own codes of honour when accounting for the refusal of nobles to embrace academic ranking principles (p. 277)? This argument can easily be extended to the concept of 'symbolical capital' (e.g. p. 120) as well. It is not clear *how* symbolical capital can be accumulated, let alone how forms of (symbolical) capital are supposed to function in concrete circumstances, except as tautological explanations that are not explanations at all. It isn't clear why Academia should be divided into symbolical, social and cognitive realms in the first place. When stating that 'the conditions of success' for performative acts are all but social (p. 134), for instance, the author overlooks that this social body is a performance (i.e. an achievement that requires a lot of hard work) itself, devised, among others, by academic rituals.⁴ Last

³ More on the tautological and metaphysical nature of habitus in R. Jenkins, *Pierre Bourdieu* (Key Sociologists) (London and New York 2002), 74-84 and M. De Certeau, *L'Invention du quotidien* (Paris 1990), 82-96.

⁴ This implies breaking away not only from the crisis of representation provoked by the Enlightenment, but also from its metaphysics. Interesting insights on reality as a performance (achievement) in J. Law, *After Method. Mess in Social Science Research* (New York 2004). Seen from this perspective, suggesting that there is an interaction between 'hard' and 'soft' facts, in analogy to the pragmatist eclectics in science studies occupying a middle position in the internalism-

but not least, the appeal to invisible hands such as habitus, capital or sheer wizardry ('social magic', p. 421) is difficult to reconcile with the author's attempt to break away from a (social or cultural) determinism that turns (conflicts over) rituals into mere exponents of something else.

Either early modern academics were determined by a 'logic of distinction' and rituals are mere exponents of this logic (in Burke's view 'regulated improvisation'), or university men were realising this logic themselves and academic rituals were considered successful tools to do so. Both approaches deploy different chronologies. In the first scenario, a logic of distinction precedes the performative acts of academics and makes them coherent and logical but also the exponents of hidden structures; in the second case, academics are up to the task of organising collective action themselves and any performance of coherent, collective action is the result of hard work at the *end* of the story, not of invisible hands. Because this second approach stages academics as full actors instead of as passive agents of state building, confession-alisation and/or habitus,⁵ it should be privileged, to my opinion, over the first one. This is the reason why Füßel's book should above all be credited for those sections where the author does not try to introduce a powerful explanation of a sociological bent himself, but where academics are granted the autonomy to organise their own worlds, collectives that can best be understood as actor networks or interpretive communities.⁶ His analysis of the diversification of ranking principles within and outside the universities and the legal formalisation of rituals resulting from it stages rituals as *procedures* that needed to be adjusted continuously but that proved nonetheless trustworthy methods for the production of situated societies in which groups and individuals could move into action.

Seen from this perspective, Füßel's accounts of both change and stability in Academia's realms of ritual are much more convincing. The author's references to the function of rituals to generate what they described, as inscription devices that were designed to overcome the growing opacity of the multi-tiered environments in which early modern academics operated, merit due attention, the more so since they furnish new perspectives for comparative research in university history as well as on the crossroads of university history, religious history and intellectual history. The formalisation of socio-religious practices into benchmarks of confessional unity was,

externalism debate, avoids the problem rather than addressing it. Compare D. Van Reybrouck, 'Boule's Error. On the Social Context of Scientific Knowledge', *Ancestral Archives*, 76 (2002), 158-164.

⁵ Compare the programme proposed by W. Frijhoff, 'L'université à l'époque moderne', in P. Hurtubise (ed.), *Université, Eglise, Culture. L'Université Catholique à l'Epoque Moderne: de la Réforme à la Révolution XVIe-XVIIIe siècles* (Paris 2005), 13.

⁶ Read resp. B. Latour, *Reassembling The Social. An Introduction to Actor Network Theory* (London and New York 2005) and S. Fish, *Is There a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities* (Cambridge (Mass.) and London 1980).

apparently, by no means an isolated phenomenon in the early modern period.⁷ It also facilitates the involvement of new insights in intellectual history (advocated by Füssel at p. 432), where the production of truth is more and more considered an achievement (i.e. a performance) than a result of either truth or society. It may also trigger reflections on the methods deployed respectively by seventeenth century academics and by contemporary historians themselves. In other words, such a symmetrical approach might provide for the only exit strategy to the Enlightened 'crisis of representation' which Füssel tries to break away from. But this implies a more generous definition of performance which does not merely introduce a 'dramaturgical dimension' in historical sciences, but which refers to both the *staging* and the contingent *achievement* of collective action, and to the tools that were used to do so.

Marian Füssel, *Gelehrtenkultur als symbolische Praxis. Rang, Ritual und Konflikt an der Universität der Frühen Neuzeit* (Symbolische Kommunikation in der Vormoderne) (Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2006), ISBN-13: 978-3-534-19599-2.

⁷ Read the inspiring chapter 'La formalité des pratiques. Du système religieux à l'éthique des Lumières (xviie-xviii siècles)', in M. De Certeau, *L'Écriture de l'histoire* (Paris 1990), 178-240.

Utrechts lustrum van een eeuw geleden

Ad Tervoort – VU

In deze tijd van popconcerten op pleinen en kunstijsbanen op de campus is het aangenaam om geconfronteerd te worden met universitair beeldmateriaal van lustrumvieringen van jaren her. Het hier kort aangestipte boek is een uitgave ter gelegenheid van het 74^e lustrum van de Universiteit Utrecht in 2006 en het kijkt – bijna letterlijk – terug op een eerder lustrum, namelijk dat van 1906, toen het 270-jarig bestaan werd aangegrepen om een massale maskerade, een gekostumeerde optocht door de stad en nog veel meer te houden. Dit boek biedt een selectie uit een drietal series prentbriefkaarten van foto's die van de feestelijkheden werden gemaakt. Van de in totaal 170 kaarten zijn er driekwart in het boek terechtgekomen en het geeft derhalve een mooie impressie van deze 'happening', want zo mag het wel worden aangeduid. De maskerade kon in Utrecht bogen op een sterke traditie. Vanaf 1836 werd elk lustrum een dergelijke optocht verzorgd door corpsstudenten totdat daaraan in 1966 een einde kwam. Op het waarom hiervan wordt jammer genoeg in het boek niet nader ingegaan. In gelukkiger tijden vormde de maskerade het hoogtepunt van de lustrumvieringen en in 1906 werd op voordracht van de rechtenstudent H.B. ver Loren van Themaat – van wie ook een korte biografische schets in het boek is opgenomen – gekozen voor het thema 'De triomftocht van Germanicus binnen Rome in 17 na Chr.'. Dat het geheel bepaald geen goedkope aangelegenheid was, moge blijken uit het feit dat 'slechts' 112 corpsstudenten (nog geen kwart van het ledental) bereid werd gevonden de eigen bijdrage van 100 tot 300 gulden te fourneren. Dat betekende overigens wel dat tien procent van de totale Utrechtse studentenpopulatie in de optocht meeliep op eigen kosten en daarvoor een modaal jaarsalaris had moeten neertellen. De overige deelnemers – 'burgers' staat er kenmerkend genoeg – werden ingehuurd. In het toenmalige 'overzicht van de maskerade en de deelnemers' op p. 156-60 worden die overigens als 'anonymi' weggezet – en dat zegt toch wel iets over de verhoudingen tussen studenten en stadsbevolking van die dagen.

Dat de stadsbevolking bij de universitaire feestelijkheden nochtans wel betrokken was, wordt duidelijk uit het hoofdstukje 'Straatversieringen', dat een indruk geeft van de moeite die de bevolking van Utrecht zich had getroost om de straten zoveel mogelijk *zeitgemäß* te versieren. Ook de grote publieke belangstelling, die op de foto's duidelijk te zien is, getuigt daarvan. Dat er grote publieke belangstelling was, mag niet verwonderen, want er waren zelfs wagenrennen georganiseerd in een 'purpose built' Circus Maximus, het absolute hoogtepunt van de lustrumviering, extra opgeluisterd door koninklijk bezoek.

Het is extra beeldend omdat – uitgezonderd de portretten van de hoofdrolspelers, de studenten dus – bij de prentbriefkaarten een commentaar uit een toenmalige krant op de scene in kwestie is afgedrukt. Daarbij wordt overigens in een bijgaand com-

mentair uitleg gegeven over de huidige stand van zaken van het deel van het parcours. Verder geeft de selectie van contemporaine advertenties op p. 12 een aardig beeld van de betrokkenheid van de lokale bevolking – ramen te huur voor de dag van de optocht – en de lokale middenstand, die alles voor de gelegenheid aanboden, van ‘witte glacé handschoenen’ tot en met een ‘Germanicus banket’.

In de twee voorwoorden door de rector magnificus en de burgemeester wordt onder andere gerept van een ‘wereld die er niet meer is’, ‘... historische spektakels die zelf geschiedenis zijn geworden’. Een aardig detail is dan dat juist in mei 2006 er voor het eerst sinds 1961 weer een lustrumoptocht heeft plaatsgevonden, waarin Germanicus wederom door Utrecht reed. Terecht stelt de rector magnificus dat een manifestatie op een schaal waarop ze in 1906 werd gehouden financieel niet meer mogelijk is – al heb ik mijn bedenkingen bij zijn bescheiden schatting van de huidige kosten van een dergelijke operatie. In diezelfde voorwoorden wordt naar voren gebracht hoe ‘leuk’ het is om terug te blikken naar een lang vervlogen tijd waar mensen met ‘...weemoed aan terugdenken’. Toch is het boek iets meer dan dat. Het is tevens een getuigenis van de belangrijke rol die de universiteit in de stad toentertijd speelde. Daarom had dit fraai uitgegeven boek – bron- en illustratieverantwoording alsook een register zijn aanwezig – in mijn optiek wellicht een iets langere inleiding verdiend, waarin wat nader op enkele van de bovengenoemde punten was ingegaan. Deze opmerking doet overigens niets af aan het feit dat mensen die Utrecht, de UU en universiteitsgeschiedenis een warm hart toedragen dit boek met belangstelling en plezier zullen inkijken.

De lustrumfeesten te Utrecht in 1906, samengesteld door J.M. Jekel en A.J.A.M. Lisman (Hilversum: Verloren 2006) ISBN 90-6550-931-3, € 18,-

Verwijzingen naar recensies beschikbaar op het Internet

1. Victor Morgan, *A History of the University of Cambridge, Volume 2: 1546-1750*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, ISBN 0-521-35059-X – review door Francis J. Bremer (H-Albion, september 2005)
>> <http://www.h-net.org/reviews/showrev.cgi?path=207151165244642>
2. Sandra L. Singer, *Adventures Abroad: North American Women at German-Speaking Universities, 1868-1915* (Contributions in Women's Studies), Westport, Praeger, 2003, ISBN 0-313-32371-2 – review door Holger Impekoven (H-German, september 2006)
>> <http://www.h-net.org/reviews/showrev.cgi?path=236711165245179>
3. Notker Hammerstein & Ulrich Herrmann (eds.), *Handbuch der deutschen Bildungsgeschichte. Band II, 18. Jahrhundert*, München, C.H. Beck Verlag, 2005, ISBN 3-406-32464-9 – review door Juliane Jacobi (H-Soz-u-Kult, december 2006)
>> <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/2006-4-201>
4. Christopher Dowe, *Auch Bildungsbürger. Katholische Studierende und Akademiker im Kaiserreich* (Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft, 171), Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2006, ISBN 3-525-35152-6 – reviews door Ulrich von Hehl (Archiv für Sozialgeschichte) & Karl Heinrich Pohl (H-Soz-u-Kult, oktober 2006)
>> <http://library.fes.de/fulltext/afs/htmrez/80785.htm>
>> <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/2006-4-045>
5. Christian Schmidtman, *Katholische Studierende 1945-1973: eine Studie zur Kultur- und Sozialgeschichte der Bundesrepublik Deutschland* (Veröffentlichungen der Kommission für Zeitgeschichte, 102), Paderborn, Ferdinand Schöningh Verlag, 2005, ISBN 3-506-72873-3 – reviews door Benjamin Ziemann (Archiv für Sozialgeschichte) & Christopher Dowe (H-Soz-u-Kult, november 2006)
>> <http://library.fes.de/fulltext/afs/htmrez/30796.htm>
>> <http://hsozukult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/2006-4-111>
6. Gertrud Stockmayer, Edith Glaser (ed.), *Gertrud Stockmayer. Briefe einer Studentin (1899-1908)*, Königstein, Ulrike Helmer Verlag, 2004, ISBN 3-98741-164-4 – review door Elke Kleinau (H-Soz-u-Kult, november 2006)
>> <http://hsozukult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/2006-4-100>
7. William Clark, *Academic Charisma and the Origins of the Research University*, Chicago-Londen, Chicago University Press, 2006, ISBN 0-226-10921-6 – review door Charles McClelland (H-German, mei 2006)
>> <http://www.h-net.org/reviews/showrev.cgi?path=236161159896267>

8. Jerome Karabel, *The Chosen. The Hidden History of Admission and Exclusion at Harvard, Yale and Princeton*, Boston, Houghton Mifflin Company, 2005, ISBN 0-618-57458-1 – review door Cord Arendes (H-Soz-u-Kult, mei 2006)
>><http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/2006-2-104>
 9. Ingo Haar & Michael Fahlbusch (eds.), *German Scholars and Ethnic Cleansing, 1920-1945*, New York, Berghahn Books, 2005, ISBN 1-57181-435-3 – review door Eric J. Engstrom (H-German, mei 2006)
>><http://www.h-net.org/reviews/showrev.cgi?path=219201159896069>
-

Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden 2006 met aanvullingen - Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique 2006 avec additions

Anuschka De Coster - UGent

Met dank aan Jeanine De Landtsheer, Hilde Symoens, Pieter Dhondt en Ad Tervoort voor hun medewerking. Om de inventarisatie van het lopend onderzoek up-to-date te houden doen we beroep op uw medewerking. Alle bibliografische referenties zijn welkom bij:

A. De Coster
Universiteit Gent
Vakgroep Nieuwe Geschiedenis
Blandijnberg 2, B-9000 Gent
Tel. (32) (9) 264 4100, Fax. (32) (9) 264 4175
Anuschka.DeCoster@UGent.be

Algemeen

1. Lambert, Jean-Paul, 'Le processus de Bologne: genèse et portée d'une révolution annoncée', in: Nandrin, Jean-Pierre (ed.), *De Bologne à Bologne. L'Université et la Cité du moyen âge à aujourd'hui* (Cahiers du Centre de Recherches en Histoire du Droit et des Institutions, 25), Bruxelles, Facultés Universitaires Saint-Louis, 2006, pp. 151-160.
2. Riché, Pierre & Verger, Jacques, *Des nains sur des épaules de géants. Maîtres et élèves au Moyen Âge*, Paris, Tallendier, 2006.
3. Thys-Clément, Françoise, 'The need for a European University Charter. The assignment of responsibilities for science and R&D expenditures to different levels of government in federal systems', in: Nandrin, Jean-Pierre (ed.), *De Bologne à Bologne. L'Université et la Cité du moyen âge à aujourd'hui* (Cahiers du Centre de Recherches en Histoire du Droit et des Institutions, 25), Bruxelles, Facultés Universitaires Saint-Louis, 2006, pp. 125-150.
4. Wils, Kaat, 'Lijden en sterven voor de wetenschap', *Karakter. Tijdschrift van Wetenschap*, 15, 2006, pp.16-18 – bespreking van Rebecca M. Herzig, *Suffering for science. Reason and sacrifice in Modern America* (New Brunswick/London, Rutgers University Press, 2005).

Algemeen Nederlanden

5. Bertrams, Kenneth, 'Les fondements instables de la tour d'ivoire. Genèse et portée de la coopération industrie-université (XIXe-XXe siècles)', in: Nandrin, Jean-Pierre (ed.), *De Bologne à Bologne. L'Université et la Cité du moyen âge à aujourd'hui* (Cahiers du Centre de Recherches en Histoire du Droit et des Institutions, 25), Bruxelles, Facultés Universitaires Saint-Louis, 2006, pp. 39-65.
6. Bertrams, Kenneth, 'Les interactions industrie-université. Essai de repérage historique (XIXe-XXe siècles)', in: Gingras, Yves & Roy, Lyse (sous la direction de), *Les transformations des Université du XIIIe au XXIe siècle* (Collection Enseignement supérieur, 13), Québec, Presses de l'Université de Québec, 2006, pp. 89-112, ISBN 2-7605-1451-X.
7. Deneire, Tom & Hal, Toon Van (eds.), *Lipsius tegen Becanus. Over het Nederlands als oertaal. Editie, vertaling en interpretatie van zijn brief aan Hendrik Schotti (19 december 1598)*, Amersfoort, Florivallis, 2006.
8. Dereere, Aline & Beeck, Helga Van, *Marie Elisabeth Belpaire (1853-1948). Beelden uit een leven*, Antwerpen, Stichting ME Belpaire, 2003 – stichtster van *Extension Universitaire pour les femmes*.
9. Dereere, Aline & Beeck, Helga Van, *Marie Elisabeth Belpaire (1853-1948). Facetten van een levenswerk*, Antwerpen, Stichting ME Belpaire, 2002.
10. Dhondt, Pieter, 'Een tweevoudig compromis. Discussies over universitair onderwijs in het negentiende-eeuwse België', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis / Revue belge d'histoire contemporaine*, 36, 2006, 1-2, pp. 242-249.
11. Dhondt, Pieter, 'Privaatdocenten naar Belgisch model. De zoektocht naar een opleiding voor hoogleraren in de negentiende eeuw', in: Nandrin, Jean-Pierre (ed.), *De Bologne à Bologne. L'Université et la Cité du moyen âge à aujourd'hui* (Cahiers du Centre de Recherches en Histoire du Droit et des Institutions, 25), Bruxelles, Facultés Universitaires Saint-Louis, 2006, pp. 67-104.
12. Dhondt, Pieter, 'State and Free Universities: the Reconciliation of Educational Freedom and the Needs of the Society in Nineteenth Century Belgium', in: Gingras, Yves & Roy, Lyse (sous la direction de), *Les transformations des Université du XIIIe au XXIe siècle* (Collection Enseignement supérieur, 13), Québec, Presses de l'Université de Québec, 2006, pp. 69-88, ISBN 2-7605-1451-X.
13. Dhondt, Pieter, 'De verloren strijd voor één universiteit in België, 1814-1835', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden / The Low Countries Historical Review*, 121, 2006, 2, pp. 197-221.

14. Knegtmans, Peter Jan, 'Politiek aan de Nederlandse universiteiten sedert 1876', in: Dorsman, L.J. & Knegtmans, P.J. (red.), *Stille wijkplaatsen? Politiek aan de Nederlandse universiteiten sedert 1876* (Universiteit & Samenleving, 2), Hilversum, Verloren, 2006, pp. 107-118, ISBN 90-6550-952-6.
15. Krop, Henri A. & Samara, Petros, 'De teloorgang van de liberale consensus. Een halve eeuw academische filosofie en politiek', in: Dorsman, L.J. & Knegtmans, P.J. (red.), *Stille wijkplaatsen? Politiek aan de Nederlandse universiteiten sedert 1876* (Universiteit & Samenleving, 2), Hilversum, Verloren, 2006, pp. 35-55, ISBN 90-6550-952-6.
16. Nandrin, Jean-Pierre (ed.), *De Bologne à Bologne. L'Université et la Cité du moyen âge à aujourd'hui* (Cahiers du Centre de Recherches en Histoire du Droit et des Institutions, 25), Bruxelles, Facultés Universitaires Saint-Louis, 2006.
17. Raak, Ronald van, 'Filosofen in de branding. De politisering van de wijsbegeerte in het Interbellum', in: Dorsman, L.J. & Knegtmans, P.J. (red.), *Stille wijkplaatsen? Politiek aan de Nederlandse universiteiten sedert 1876* (Universiteit & Samenleving, 2), Hilversum, Verloren, 2006, pp. 57-66, ISBN 90-6550-952-6.
18. Ridder-Symoens, Hilde de, 'Het hoger onderwijs', in: Janssens, P. (ed.), *België in de zeventiende eeuw. De Spaanse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik. Band II: Cultuur en Leefwereld*, Gent, Snoeck, 2006, pp. 84-97.
19. Roegiers, Jan, 'De intellectuelen', in: Janssens, P. (ed.), *België in de zeventiende eeuw. De Spaanse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik. Band II: Cultuur en Leefwereld*, Gent, Snoeck, 2006, pp. 133-155.
20. Rooy, Piet de, "Kapitalist moet je geloof ik niet zijn'. Over de heruitvinding van de student in de jaren zestig', Dorsman, L.J. & Knegtmans, P.J. (red.), *Stille wijkplaatsen? Politiek aan de Nederlandse universiteiten sedert 1876* (Universiteit & Samenleving, 2), Hilversum, Verloren, 2006, pp. 97-106, ISBN 90-6550-952-6.
21. Smit, Christianne, "Hunne scherpste van geest vrijwillig dienstbaar aan de verheffing der gezonkenen'. Toynbee-werk vanuit de universiteiten in Nederland', in: Dorsman, L.J. & Knegtmans, P.J. (red.), *Stille wijkplaatsen? Politiek aan de Nederlandse universiteiten sedert 1876* (Universiteit & Samenleving, 2), Hilversum, Verloren, 2006, pp. 25-34, ISBN 90-6550-952-6.

Amsterdam

22. Harinck, George, "Voorlopig adem ik vrije lucht'. De Vrije Universiteit als soevereine kring in het Interbellum', in: Dorsman, L.J. & Knegtmans, P.J. (red.), *Stille wijkplaatsen? Politiek aan de Nederlandse universiteiten sedert 1876* (Universiteit & Samenleving, 2), Hilversum, Verloren, 2006, pp. 67-82, ISBN 90-6550-952-6.

23. Miert, Dirk van, 'The Long Life of the Humanist Tradition: The Amsterdam Athenaeum Illustre in the Golden Age', *History of Universities*, 21, 2006, 2, pp. 1-76.
24. Rietveld-van Wingerden, Marjoke (red.), *Een buitengewone plek voor bijzondere kinderen. Driekwart eeuw kinderstudies in het Paedologisch Instituut te Amsterdam (1931-2006)* (Historische Reeks VU, 11), Zoetermeer, Meinema, 2006, ISBN 90-211-4136-1 – Het PI werd opgericht door Jan Waterink, hoogleraar pedagogiek aan de VU; tussen PI en VU bestonden zeer sterke personele en institutionele banden.

Brussel-Bruxelles

25. Sauvage, Pierre s.j., 'Un regard critique sur l'Université: Jacques Leclercq (1891-1971)', in: Nandrin, Jean-Pierre (ed.), *De Bologne à Bologne. L'Université et la Cité du moyen âge à aujourd'hui* (Cahiers du Centre de Recherches en Histoire du Droit et des Institutions, 25), Bruxelles, Facultés Universitaires Saint-Louis, 2006, pp. 105-123 – Jacques Lerclercq (1891-1971) was professor aan de Facultés Universitaires de Saint-Louis (1921-1938) en aan de Université Catholique de Louvain-la-Neuve (1938-1961).

Groningen

26. Caljé, P. A. J., *Groningse studenten en hun academie. De inbedding van de universiteit in de samenleving in de negentiende eeuw*, Hilversum, Verloren, 2006 – dissertation Maastricht 2006.
27. Caljé, P.A.J., 'Introvert engagement. Student en politiek in de tweede helft van de negentiende eeuw', in: Dorsman, L.J. & Knegtman, P.J. (red.), *Stille wijkplaatsen? Politiek aan de Nederlandse universiteiten sedert 1876* (Universiteit & Samenleving, 2), Hilversum, Verloren, 2006, pp. 13-24, ISBN 90-6550-952-6.
28. Lührman, G., *Studies in humanist and rational grammar. With the 1752 edition of Joannes Daniel van Lennep Oratio inauguralis, de linguarum analogia, ex analogicis mentis actionibus probata* (Cahiers voor Taalkunde, 23), Noordegraaf, Jan & Vonk, Frank (red.), Amsterdam, Stichting Neerlandistiek VU, 2006, ISBN 90-72365-87-9. – o.a. over Joannes Daniel van Lennep (1724-1771), hoogleraar Grieks en Latijn.

Leiden (zie ook nrs 35,36,37)

29. Breimer, Douwe Damen Jos Freedman Joseph e. a., *Hora Est! On Dissertations*

- (Kleine publicaties van de Universiteitsbibliotheek Leiden, 71), Leiden, 2005.
30. Katgert-Merkelijn, J. & Damen Jos, *Jan Oort, astronoom* (Kleine publicaties van de Universiteitsbibliotheek Leiden, 35), Leiden, 2000.
 31. Landtsheer, Jeanine De e.a., *Lieveling van de Latijnse taal. Justus Lipsius te Leiden herdacht bij zijn vierhonderdste sterfdag. (catalogus van de tentoonstelling in de universiteitsbibliotheek Leiden, 16 maart-28 mei 2006)* (Kleine publicaties van de Universiteitsbibliotheek Leiden, 72), Leiden, 2006.
 32. Lem, Anton van der, *De verandering waargenomen. A.E. Coben als historicus en universitair bestuurder* (Kleine publicaties van de Universiteitsbibliotheek Leiden, 57), Leiden, 2003.
 33. Oomes, R. M. Th. E., *Pi in de bibliotheek: over Ludolph van Ceulen en de berekening van het getal Pi* (Kleine publicaties van de Universiteitsbibliotheek Leiden, 36), Leiden, 2000 – Ludolph van Ceulen (1540-1610) was docent wiskunde aan de Leidse Ingenieursschool van 1600 tot 1610.
 34. Powers, John C., 'Chemistry enters the University: Herman Boerhaave and the Reform of the Chemical Arts', *History of Universities*, 21, 2006, 2, pp. 77-116.
 35. Schoor, Rob van de, 'Proberen tegen beter weten in. Théophile Brachet de la Millelière aan de Leidse hoogleraren Polyander, Walaeus en Thysius, 25 september 1636', in: Hoftijzer, P.G. (eds.), *Papieren betrekkingen: zeventwintig brieven uit de vroegmoderne tijd*, Nijmegen, Vantilt, 2005, pp. 97-106.
 36. Smith, Paul J. Landtsheer Jeanine De e. a, *Een Ridder van groot oordeel. Montaigne in Leiden* (Kleine publicaties van de Universiteitsbibliotheek Leiden, 70), Leiden, 2005.
 37. Veldman, Ilja M., 'The portrayal of universities and student life', in: Veldman, Ilja M., *Images for the eye and soul: function and meaning in Netherlandish prints (1450-1650)*, Leiden, Primavera pers, 2006, pp. 223-242 –herdruk van: Veldman, Ilja M., 'The Portrayal of Student Life and Universities in the Early Modern Period', in: Koen Goudriaan, e.a. (eds), *Education and learning in the Netherlands 1400-1600 essays in honour of Hilde de Ridder-Symoens* (Brill's studies in intellectual history), Leiden, Brill, 2004, pp. 315-338.
 38. Venne, Hans van de, 'De noodkreet van een Haarlemse student. Jacob Pietersz Schuyr aan de burgemeesters van Haarlem, 23 oktober 1596', in: Hoftijzer, P.G. e.a. (eds.), *Papieren betrekkingen: zeventwintig brieven uit de vroegmoderne tijd*, Nijmegen, Vantilt, 2005, pp. 31-43 – student te Leiden.
 39. Verbeek, Theo & Bos, Eric-Jan. (onder redactie van Anton van der Lem), *Descartes en Leiden. Vrienden en vijanden, bewonderaars en bestrijders* (Kleine publicaties van de Universiteitsbibliotheek Leiden, 53), Leiden, 2003.

Leuven (zie ook nrs 18, 40)

40. Coppens, Chris, Derez, Marc, Lommers, Noël & Vos, Louis, *Muren spreken. Collages van studentenaffiches door Noël Lommers. Publicatie ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling in de Universiteitsbibliotheek van Leuven, 2 mei tot 16 juni 2006.*, Leuven, KULeuven, Universiteitsarchief, Archief en Museum van het Vlaams Studentenleven (AMVS) - Peeters, 2006, ISBN 90-8069-472-X.
41. Geysen, Leopold & Derez, Mark, *Leuven. Een serie aquarellen Aquarellen*, Leuven, Peeters, 2006 – aquarellen met Leuvense stadsgezichten, o.a. veel van de universiteit.
42. Groote, Melanie De & Hiraux, Françoise (eds.), *Images de l'Université et des étudiants de Louvain. Méthodologie et cas d'analyse* (Collection Archives de l'Université Catholique de Louvain, 10), Louvain-la-Neuve, Academie Bruylant, 2005.
43. Hendrix, Stefan, *Germania. Een geschiedenis 1930-1974*, Leuven, Germanistenvereniging, 2005 – zie Nieuwsbrief 11, 2005, pp. 83-84.
44. Landsheer, Jeanine De (ed.), *Iusti Lipsi Epistolae. Pars XIV (1601)*, Brussel, Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen en Kunsten van België, 2006.
45. Landsheer, Jeanine De, Sacré, Dirk & Coppens Chris (red.), *Justus Lipsius (1547-1606). Een geleerde en zijn Europese netwerk. Catalogus van de tentoonstelling in de universiteitsbibliotheek Leuven, 18 oktober - 20 december 2006* (Supplementa Humanistica Lovaniensia, 21), Leuven, Universitaire Pers, 2006.
46. Lipsius, Justus & Papy, Jan (vert.), *Brieven aan studenten. De Romereis - Honden en geleerden - Drinkebroers en smulpapen*, Leuven, Uitgeverij P, 2006 – De Romereis (aan Philippe de Lannoy), pp.5-21; Honden en geleerden (aan zijn huisgenoten), pp. 22-57; Drinkebroers en smulpapen (aan zijn huisgenoten), pp. 58-73.
47. Rynck, Patrick De, 'Academisch erfgoed KULeuven. Verba docent, exempla trahunt', themanummer *Openbaar Kunstbezit Vlaanderen*, 2006.

Utrecht

48. *De lustrumfeesten te Utrecht in 1906*, Jekel, J.M. & Lisman, A.J.A.M. (samenst.), Hilversum, Verloren, 2006, ISBN 90-6550-931-3.
49. Rinsum, Henk J. van, *Sol Iustitiae en de Kaap. Een geschiedenis van de banden van de Utrechtse Universiteit met Zuid-Afrika*, Hilversum, Verloren, 2006, ISBN 90-6550-946-1.

Internationaal (zie ook 36)

50. Boex, Hans & Bots, Hans, 'Le voyage de Nicolas Heinsius (1620-1681) en Angleterre en 1641. Douze lettres inédites à son père Daniel Heinsius relatant ce voyage', *Lias*, 32, 2005, 2, pp. 269-294.
 51. Feenstra, Robert, 'Matthäus Wesenbeck (1531-1586) und das Römisch-Holländische Recht (mit einer Bibliographie seiner juristischen Schriften)', in: Lück, Heiner & Wall, Heinrich de (eds), *Wittenberg. Ein Zentrum europäischer Rechtsgeschichte und Rechtskultur*, Köln-Weimar-Wien, Böhlau, 2006, pp. 175-243 - uit Antwerpen, studeerde rechten te Leuven, DJ te Jena, prof. juris te Jena en Wittenberg.
 52. Frijhoff, Willem, 'Nederlandse promoties in de geneeskunde aan Franse universiteiten (zestiende-achttiende eeuw)', *Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie*, 60, 2006, pp. 75-111.
 53. Trio, Paul, 'De grote sterfte van 1438-39 in Ieper. Nieuwe inzichten op basis van een rekening van de O.L.V.-broederschap van Parijse scholieren', *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 143, 2006, 1-2, pp. 227-245.
-